

Socijalna misel

Alkoholno vprašanje s socialnokulturnega vidika (dr. Josip Jeraj) – Priprave za konkordat (dr. Josip Hohnjec) – Četrtil kongres komunistične internacionale (Cosmopolita) – Federacija ruskih republik (dr. B.) – Kulturni vestnik – Kato- liške zadeve – Socialno vprašanje in gibanje – Slovanski svet – Politika – Revije in knjige

L. II. LJUBLJANA – GORICA ŠT. 2.

7923

**„Socialna misel“ izhaja 15. vsakega meseca na najmanj
24 stranh.**

**Kulturni del urejuje Fr. Terseglav (Ljubljana), socialni
in gospodarski dr. A. Gosar (Ljubljana), politični
dr. E. Besednjak (Gorica).**

**Upravništvo: Jugoslovanska tiskarna, kolportажni od-
delek, Poljanski nasip št. 2, Ljubljana. – Za Italijo
je upravništvo v Gorici, Via Carducci št. 4.**

**Cena: Celoletno 40 Din, za Italijo in ostalo inozemstvo
50 Din.**

Odgovorni urednik: dr. Andrej Gosar, Ljubljana.

Tisk Jugoslovanske tiskarne v Ljubljani.

Naslovno stran je narisal g. Špacapan v Gorici.

INDUS

d. d. za industrijo
usnja in usnjatih
izdelkov

prej CARL POLJAK

... ..

Tovarne v Ljubljani,
Kranju in na Drhniki
izdelujejo čevlje iz
usakovrstnega usnja,
gamaše in usnjate
podnožnike k vratom
iz usnja lastnega
proizvoda

Staubno podjetje
Ivan Ugrin
Ljubljana

Gruberjevo nabrežje šte. 8

prezema vsa zidarska in
druga Staubna dela,
izvršuje razne načrte in
proračune,
izdaja strokovna mnenja.

Primerno nizke cene!
Delo solidno!

Telefon šte. 426.

Dr. Josip Jeraj:

Alkoholno vprašanje s socialnokulturnega vidika.

O alkoholnem vprašanju se dandanes veliko piše, znamenje, da občuti družba v njem veliko zlo. Uporabljajo se vsa mogoča sredstva, brošure, predavanja, društvene organizacije, da bi se alkoholizirana družba ozdravila, a vsa ta prizadevanja ostanejo v velikih meri neučinkovita. Vzrok tiči v napačni metodi pobijanja alkoholizma, ki ne zadene jedra tega zla. Ako hočemo doseči boljših uspehov, moramo celo propagando proti alkoholu postaviti na učinkovitejšo podlago, poprijeti celo akcijo s psihološke in socialne strani, in ne samo s fiziološke in moralno-propovedniške, kakor to prakticirajo mnogi ex offio zastopniki antialkoholizma.

Tradicionalna borba proti alkoholizmu je zato brez pravega trajnega uspeha, ker pobija alkoholizem iz enostranskih umsko-dogmatičnih razlogov. Prohibicionistični gorečniki mislijo, da so že s tem pobili alkoholnega zmaja, ako fiziološko in kemično dokažejo, da je alkohol, ki se nahaja v opojnih pijačah, strup, ki razdirajoče vpliva na človeški organizem. To je sicer res, in v kolikor se s takim dokazovanjem preprečijo alkoholni ekscesi ali stalno popivanje, storijo nekaj dobrega. Vendar glavnim činiteljem, ki pospešujejo alkoholizem, s tem nič ne prizadenejo. Alkoholno vprašanje je tudi psihološko, socialno in gospodarsko vprašanje. Tisti, ki pobija laž, ne bo dosegel uspeha, ako se bo samo skliceval na to, da je laž resnici nasprotna in vsled tega nemoralna, temveč le takrat, ako se bo poglobil v globlje psihične razloge, vsled katerih kdo nagiblje k neresnici. Tako moramo tudi pri alkoholnem vprašanju staviti vprašanje, kateri so bili globlji psihični, socialnogospodarski razlogi, vsled katerih se tako ogromne mase moderne človeštva udajajo alkoholizmu. Ako te razloge doženemo in si prizadevamo jih izločiti, šele potem moremo upati na trajne uspehe. Pri tem boju se moramo varovati vsakega tendenčnega pretiravanja in brezplodnega fanatizma, ki dobri stvari več škoduje kakor koristi. Praktičnih neuspehov so antialkoholiki dostikrat sami krivi, ker s svojimi večkrat zelo pretiranimi trditvami vzbujajo pri poslušalcih a priori dvome o resnosti njihovega govorjenja.

Postaviti se je zato treba pri pobijanju alkoholizma na realno podlago človeške psihe in človeškega življenja. Mnogi prevneti antialkoholiki se tako zamislijo v svojo prekoncepirano ideologijo, da ne stojijo več na realnih tleh človeštva in njegovega dejanskega žitja, temveč v zgolj zamišljenem svetu. Ne razumejo ljudi in ljudje pa njih ne in tako ostane celo njihovo idealno prizadevanje brez pravih učinkov. Da se treznostno gibanje dvigne in družba dealkoholizira, treba reformi-

rati propagando proti alkoholizmu, jo vsestransko poglobiti ter ji dati prave smernice.

Prvo, kar moramo upoštevati kot antialkoholni pokretaši, je dejstvo, da ni samo alkohol tisti strup, ki človeku več ali manj škoduje na zdravju in mu krajša življenje, temveč da je še polno drugih omamil in narkotičnih sredstev, ki tudi slabo vplivajo na človeško zdravje in žitje. Različna omamila so uživali narodi, kar svet obstoji. Ni treba, da bi trdili, da je »utešitev hrepenenja po užitku integralni del organskega bitja«, vendar pa moramo priznati, da je človek kot *sensitivno-racionalno* bitje v vseh časih rabil in še sedaj rabi gotova opajajoča sredstva, da se je iz trpke realnosti tuptatam zasanjal v »boljši« svet. Če misli kdo, da so v naravnem stanju živeče narode silile primitivne razmere in pomanjkanje duševnih in telesnih razvedril k pitju alkohola, in da naš kulturni človek ima dovolj takih razvedril v tisočerihih popolnostih novodobnega kulturnega življenja, ga moramo opozoriti, da večini ljudi te pridobitve in razvedrila sploh niso dostopna. Mi vidimo, da večji del teh pridobitev, n. pr. veselje in uživanje, ki ga nudi vživetje v umetnost in njene produkcije, v različne znanostne stroke, ki dajo človeku vpogled v bogastvo človekovo in plodovitost božje narave, nižjim slojem sploh ni dostopen in še višjim samo na zelo omejen način. Znanost in umetnost, ki sta razen vere glavni vir užitka in razvedrila, sta dandanes že čisto aristokratski, tako da ima navaden človek v tem oziru manj užitka, kakor ga je imel človek pred več stoletji, ko je cvetela vsakovrstna narodna umetnost.

Nasprotno, reči moramo, da vse razmere današnjega časa človeka naravnost silijo, da še bolj sega po narkotičnih sredstvih. V naši racionalistični, vse izbruhe samobitnega temperamenta daveči dobi, ki omejuje svobodo na minimum in celo svobodo izražanja svojega prepričanja v besedah, človek kar rabi nečesa, da izbruhne in si dá duška, da se vsaj za hip čuti neoviranega od okov civilizatoričnih konvencionalnosti. Vsa moderna kultura, ki do skrajnosti izrablja človekove telesne in duševne sile, vse podreja svojim šablonskim metodam in vse mehanično izenačuje, ustvarja neke vrste duševno zastrupljenost, ressentiment, pri vladanih in služočih ljudeh. Prenapeto in suženjsko delo in prenašanje vednih krivic napravlja človeštvo zlovoljno, »žolčljivo«, če ne najde ob pravem času odvodnika.

Če bi mu sredi takih razmer popolnoma zabranili narkotika, bi si poiskal drugih nasladnosti in bi mogoče norel še na hujši način. Klasičen zgled za to nam je Amerika. Tam ni alkohola, a je polno druge vrste norosti: plesi napol golih ali čisto nagih ljudi v »fešionabel« kopaljščih, takozvani »Autowuth«, boksanje, naravnost barbarsko-podli plesi, kukuksklanstvo itd. Veliki naval k nemoralnim kinopredstavam, nenravne gledališke prireditve, ekscesi v modi, vse to kaže, da išče človek v naši moralno pohabljeni dobi, če nima alkohola, nadomestila v še hujših in nemorajnejših, čeprav morebiti fiziološko manj škodljivih užitkih.

Tudi če se prohibicionizem dosledno izvede, bodo še ostali vzroki degeneracije in si bodo ljudje sami poiskali raznovrstna druga nadomestila za alkohol. Na vsak način bodo ostali drugi »rafinmaji«, posebno in sexto.

Zlo tiči predvsem v tem, da se dandanes alkohol zlorablja v neizmer-nem popivanju. Tega pa so predvsem krive slabe povojne gospo-darske in družinske razmere. Plače so majhne, hrana draga, obleke ni sploh mogoče nabaviti, ljudje hodijo napol raztrgani, stanovanje je bolj podobno podzemeljskemu brlogu kakor človeškemu bivališču. V takih razmerah je tudi družinsko življenje vse kaj drugega kot prijeten dom. Vedni kregi in prepiri, razdraženost in nervoznost, samo radi lju-bega kruha. S kroncami, ki jih danes zasluži, ne more družinski oče pre-skrbeti svojim potrebnega živeža, obleke in plačati stanovanja. Da pozabi svojo bedo, gre enkrat na mesec in se napije. Res je! Nič mu ni s tem pomagano, svojega položaja ne izboljša, še poslabša, a vsaj enkrat na mesec splava čez vse te težave z omamo samega sebe. Učiti takega človeka in mu razlagati škodljivost alkohola, nič ne koristi.

Pa pijejo tudi tisti, ki veliko zaslužijo! A kaj je ta zaslužek! Nima prave vrednosti, ker denar nima nobene stabilnosti, v naši dobi je vse devalutizirano. S strahom prebirajo ljudje vsak dan borzna poročila, ker denarna vrednost stalno pada. Kdor si eno leto od žuljev svojih rok kaj pritrga in prihrani, je to drugo leto komaj polovico ali še manj vredno. Umevno je potem, če mnogi ta »minljivi« papirnati denar za alkohol izmečejo, ker danes hraniti se ne zdi vredno.

Ta razmišljanja nas peljejo do jedra, da spoznamo, da je treba alkoholi-zem naše dobe promatrati s socialnega vidika.

Človeštvu je treba izboljšati socialno-kulturne in gospodarske prilike, da se ne bo utapljal v alkoholizmu. Človek potrebuje predvsem za svoje življenje doma, prijetnega doma, konverzacije, prijateljs-tva, duhovnih pobud in tudi gotovo mero udobnosti. Vsega tega v današnji dobi nima. Poletarec nima lastne hiše, mora biti najemnik v tuji hiši. Njegovega stanovanja ni zgradil lastnik, da bi delavcu služilo kot udobno družinsko bivališče, temveč cela zgradba, število, oblika in oprema sob, je preračunjena le za tem večji dohodek lastnika. Moderne stanovanjske kasarne niso zgrajene, da bi pospeševale družinsko življenje, temveč da nesejo dobre obresti naloženega kapitala. V takem stanovanju je delavcu tesno (delavci imajo navadno veliko otrok!), ne more se razviti ne on ne njegova družina, pride do konfliktov v družini, ki navadno končajo v obupnem pitju alkohola.

Takšne na malem prostoru utesnjene družine ne predstavljajo več tistega idealnega zaprtega družinskega organizma dela, posesti in kulture ter tihega dozorevanja naraščaja, kakor je v kmečkih domovih. Proletar-čeva družina nima niti tistih razvojnih možnosti, ki jih ima najubožnejša bajtarska družina na deželi. V takih razmerah ni čudno, če bežijo ljudje pred družino, ki je bolj karikatura družine kot prava družinska skupnost.

Ker je taka družina neka sužnost, jetnišnica (upoštevaj tudi prepire med strankami, ker je premalo možnosti za svobodno gibanje družinskih članov, posebno otrok!), zagreni vse to človeku življenje, da gre iskat svoje zamišljene sreče v toplo in razsvetljeno gostilno, kjer mu lagotna konverzacija ob pitju alkohola vsaj za par hipov ustvarja izgubljeni družinski raj. To je sicer samo videz družinske udobnosti in prijetnosti, a vendar — videz! Človek mora biti psiholog, umisliti se v dušo človeka in v njegove težnje, ne pa samo z viška moralizirati o škodljivosti alkohola. Človek je pozemeljsko bitje in se tako težko dvigne na idealne višine lepih nauk, če cela dejanost prehudo tišči njegovega duha k tлом. Nič drugega tukaj ne zaleže, kakor z dejanji proletarcu pomagati, da se izkoplje iz svojega obupnega položaja. Proletarcu, naj bo delavec ali uradnik, moramo pripomoči k znosnemu družinskemu življenju. Treba je socialne reforme v stanovanjih, samostojnih družinskih domov z vrta, ali pa vsaj večjih stanovanj s par sobami, da ne bo stisnjenih 10 ali 12 oseb v eni sobi. Potem bo človek družino in njeno bivališče zopet vzljubil in ne bo iskal navidezne sreče v alkoholu.

Razen razdrapanega družinskega življenja vpliva demoralizujoče na proletarca tudi moderno gospodarsko obratovanje kapitalizma. Iz proste narave in družini podobne domačije ter rokodelnice je prenešeno vse delo v tovarne ali pisarne. Celotno delavčevu udejstvovanje je mehanično ponavljanje razvitega priučenega dela. Ustvarjajoča fantazija, ki z dopadanjem gleda na svoje delo, se ob mehničnem delu v tovarni in biroju ne more razvijati. Kar je v človeku umetnika, se ne more razviti. Po dokončanem delu ne more z veseljem ogledovati svojih izdelkov in se ob njih naslajati. Vsak dan producira vedno enake tope mehanizme, ki nimajo nobenega življenja, ali ga pa ne zanimajo, ker od njih on prav nič nima razen trpljenja. Ne more misliti na izpopolnitev v svojem poklicu, ne gledati ob nedeljah in praznikih z vzvišenimi občutki na svojo delavnico, se ne more s svojimi poklicnimi tovariši razgovarjati o stanovskih zadevah in ustvarjajočih načrtih.

Moderni strojni delavec ni več v pravem etičnem razmerju do svojega poklica. Enostranska mehanična kultura mu je požrla dušo in ideale, posebno ker je prisiljen dostikrat vsled predolgega delovnega časa vse svoje telesne moči izrabiti do zadnjega mozga. Brezdušno mehanično in prenaporno delo mu telo in živce tako otopi in zbije, da išče dramatičnega in poživljajočega sredstva v alkoholu. Moderni alkoholizem in čutno opajanje je znamenje pomanjkanja duševnosti v delavčevi duši. Njegova duša trpi nasilje, odtod vsi ekscesi. Tisti je največ kriv alkoholizma, ki je mehaniziral in raznравstvil delo. Iskati moramo zato protiuteže proti mehanizaciji. Moderno gospodarsko obratovanje sicer ne bo mogoče bistveno spremeniti, delo bo ostalo mehanično. Dati pa moramo delavcem toliko prostega časa, da bodo mogli pomanjkanje duševnega dela čez dan nadomestiti s

kulturnim delom v prostem času. V delavskih odmorih, strokovnih in političnih organizacijah, v izobraževalnih in karitativnih društvih se mora delavstvo zainteresirati za kulturna, umetniška, znanstvena in predvsem verska in življenska vprašanja. Tu bo lahko njegov duh široko razpel svoja krila za udejstvovanje in ustvarjanje. Zato je potrebno tudi, da se do zadnjih posledic izvede vsestranska demokracija, politična in kulturna, v naši družbi; to bo potem delavca dvignilo in rešilo iz omamljivega objema alkoholizma.

Prav posebno sredstvo, da se dá delavcu nazaj zavest proste osebnosti in zadovoljnost, bo socializacija. S tem, da ne bo več slepo orodje lastnika tovarne, temveč solastnik, bo dobil novo veselje za delo, interesiral se bo za uspeh tovarniškega podjetja, njegova napol ubita duša bo zopet oživila za veselo ustvarjanje. Delal bo in vedel bo, da dela za sebe. Četudi zaslužek ali dobiček ne bo bistveno večji, ali celo njegovo нравno stanje napram družbi, delu in človeštvu se bo izpremenilo. Postal bo zopet človek in ne bo se več živinsko opajal v alkoholizmu. Če se danes delavec dostikrat obnaša kakor žival, so krive razmere, ki so ga takšnega napravile.

Kapitalistično gospodarsko obratovanje nadalje dela človeka prehitro zrelega in ga kot takega smatra. V kmečkih domovih (ravnotako v srednjeveškem cehovstvu in krščanskem rokodelstvu) ostanejo otroci v družinski skupnosti in nadzorstvu, tudi če so že odrastli. Moderno fabriško delo pa že mlade nezrele fantaline postavlja na lastne noge. Iztrga tiste, ki jih je še do sedaj varovalo staro življensko in kulturno izročilo, iz trdnih organskih vezi in jih prepušča lastnim moralnim zmožnostim. Njihove delovne moči izrablja za določene ure dela, jih plača, sicer jim pa da popolno prostost. Ne povprašuje po njihovi vzgoji, nazaranju in obnašanju. Kapitalizem misli, da nima do delavca nič več etičnih dolžnosti kakor do mrtvih strojev.

In tako ravna z mladino obojega spola, z nedoraslimi fanti in mladenkami, materami bodočega rodu. Ali je čudno, če tak nezrel, samemu sebi prepuščen rod zabrede v najhujše ekscese? Zgodaj zasluženega denarja, ki ima kot individualna vrednota že sam na sebi veliko privlačno moč, da ga človek ne spreminja v stalno posest, temveč v nasladnosti, ne zna upoštevati, nima nobenega nadzorstva in vzgoje, zato je čisto naravno, da se vdaja alkoholizmu.

Kdor hoče to doraščajočo mladino rešiti alkoholizma, mora ji preskrbeti nadomestilo za zgubljeno družino, vse drugo nič ne izda. Poglobiti bo treba mladinsko oskrbo, mladinske organizacije, cerkvene in kulturne, ustanoviti društva, ki bodo oskrbela mlademu svetu pošteno razvedrilo in zabavo in alkoholizem se bo vsaj do pametne mere umaknil iz sfere »življenskih potrebščin«.

Alkoholizem je posledica celotnega družabnega ustroja našega časa. Po modernem industrijskem razvoju se posa-

mezniki vedno bolj izločujejo iz dosedanjih organskih zvez, družine, vaše skupnosti, ki so nekdanj izvrševale visoke etične kulturne naloge. Vedno večji napredek prinaša vedno večjo diferenciacijo stanov. Razloček v gospodarskem položaju, posestvu, izobrazbi, žene posamne stanove v slojni boj, ki se ne bojuje samo na gospodarskem, temveč tudi na kulturnem polju. Na eni strani pavperizem, uboštvo, na drugi do grla prenasičen kapitalizem, katerega zastopniki se naravnost utapljuje v najrafiniranjšem uživanju vseh vrst. Bedna in izstradana masa z zavistjo gleda na ta saturirani svet, medtem ko sama od bede telesno in duševno propada. Vidi tudi, da ni odnikoder rešitve iz tega obupnega položaja. Zato v jezi nad celim krivičnim družabnim redom zaliva svoj gnev z alkoholom in proklinja svojo usodo.

Zato pa le še več kapitalizma in še več bo alkoholizma. Le še več se naj ideologij naše dobe ogrevajo za obstoječi družabni ustroj in mu iščejo »npravstvene« utemeljitve — in še več se bo pilo ali drugače ekscediralo, pa naj taisti ideologij še toliko pridigujejo proti! In če alkohola ne bo, se bodo ljudje na drug način izdivjali. Kdor si torej resno prizadeva družbo iztreti, mora začeti energičen boj za socialno pravičnost. Šele potem bo mogoče izvesti poduše vljenje družbe, s tem da se upostavi urejeno družinsko življenje in se poglobi tudi verska zavest.

Vera bo tudi med proletariatom šele takrat prav procvitala, ako bo v gospodarskem oziru kolikortoliko zadovoljen. Govoriti o molitvi, askezi, notranji obnovi in ljubezni, je lepo in potrebno, a kako to realizirati! Niso vsi ljudje takšni, da bi se tem bolj k Bogu zatekali, čim hujše se jim godi. Pri mnogih je ravno nasprotno. Človek v raztrganih hlačah se še v cerkev ne upa. In če je srce polno skrbi, bede in grenkobe, se zagreni in od Boga odvrne, to se pri mnogih ne da utajiti. Treba izredno globoke vere, pobožnosti in energije, da človek v brezupnem boju z materijo in za materijo ne podivja. Zato bodo tudi verski motivi prišli do prave veljave v boju zoper alkoholizem, če bomo delavcu socialno stališče izboljšali.

Še eno važno okolnost moramo omeniti. Živimo v dobi splošnega razpadanja po svetovni vojski. Le-ta je silno znižala ceno človeškega življenja. Splošno in brez izjeme se pa opaža, da take revolucijske dobe rodijo precenjevanje nižjih užitkov, čim manj je vredno človeško življenje. Spomnimo se n. pr. na francosko revolucijo, kjer je z neumornim delom giljotine šlo vzporedno veseljačenje, saloni gospe Recamier, sló vzbujajoča in do viška razvijajoča moda itd. itd. V našem času je to storila vojska, pod koje posledicami trpimo in bomo še dolgo trpeli. Čudno je to, da povprečni človek tem več išče užitka, čim več je verjetnosti, da bo kratek — morebiti pa tudi ni čudno, na vsak način je tako. Iz splošnega alkoholizma pridemo v vsakem slučaju prej, če sodelujemo pri likvidaciji nenormalnih vojnih in povojnih razmer nego s katerimikoli drugimi sredstvi, ki so sicer tudi potrebna, a drugotnega pomena in učinkovitosti.

Iz vseh teh razmotrivanj je jasno, da bo antialkoholno gibanje moralo seči še po izdatnejših sredstvih kakor so dosedanja. Samo lepi nauki in znanstvene razprave zelo malo zaležejo. Alkoholni problem ima daljne vzroke, ki sežejo z etičnega polja globoko v gospodarske in socialne razmere. Uspešen boj proti alkoholizmu se bo moral začeti pri izboljšanju socialnih prilik. Človeštvo bo treba socialno tako dvigniti, da bo gmotno toliko zadovoljeno, da ga materija ne bo tlačila, da ne bo boj za njo absorbiral vseh njegovih višjih teženj. Treba bo tudi potom kulturno-socialnega udejstvovanja dati delavcem take pomočke, da se bodo mogli kot ljudje in družinska bitja izživeti. Potem bodo tudi bolj dostopni za višje duševne vrednote, vero, molitev, treznost, umetnost in znanost.

Narodni poslanec dr. Jos. Hohnjec:

Priprave za konkordat.

II. KRATKE KRITIČNE PRIPOMBE.

Konkordatski projekt kot rezultat sklepov ožjega odbora bi trpel na prirojeni hibi, ki se imenuje sistem državnega visočanstva nad cerkvijo (Staatskirchenhoheit). Takšno visočanstvo državi ne pripada. Tudi v naravnem redu skrb za religijo samaposebi ni stvar države, kateri med poganskimi narodi vsled pomanjkanja druge avtoritete pristojna dajati predpise o bogoslužju, o verskih služabnikih, o praznikih, o javnih molitvah itd. Toda Kristus — Bog in človek — je za vero in versko življenje ustanovil posebno organizacijo, ki je »resnična in popolna družba povsem svobodna ter ima svoja lastna in stalna, od božjega ustanovitelja podeljena prava, vsled česar ne pripada svetni vlasti, da določi pravice cerkve in meje, v katerih more te pravice izvrševati« (Syllabus Pija IX. z leta 1864, 19). »Razumeti in znati je treba,« pravi papež Leon XIII., »da je cerkev v svoji vrsti popolna in zakonita družba ravno tako kakor država.« (Okrožnica »Immortale Dei« z dne 1. novembra 1885.) Cerkev ima sodstvo in vladstvo vsled božje ustanove (Codex iuris canonici, can. 196). Ima lastno in izključno pravo odločevati o duhovnih stvareh in takih, ki so z njimi v zvezi (Can. 1553). Cerkveni služabniki so v izvrševanju svojih duhovniških dolžnosti in opravil izključno odvisni od svojih cerkvenih predstojnikov (Can. 1260). Kdor bi cerkev oviral v izvrševanju jurisdikcijske vlasti, zapade sam od sebe ekskomunikaciji, specielno pridržani rimskemu papežu (Can. 2334).

Cerkev je torej po svoji osnovi in po bistvu popolna, na duhovnem polju samostojna in suverena družba. Država nima prava z ozirom na to, da so člani cerkve obenem tudi člani države, cerkev sebi podrejati ter absorbirati njene pravice. Leon XIII. to poudarja z izrazitimi bese-

dami: »Če tudi cerkev tako kakor država obstoja iz ljudi, je vendar vsled svojega namena in sredstev, s katerimi doseza svoj namen, nadnaravna in duhovna. Zato se popolnoma razlikuje od države ter je, kar je posebno važno, po naravi in pravu popolna družba, ker ima vsa k svojemu obstoju in delovanju potrebna sredstva vsled volje in dobrote svojega Ustanovitelja v sebi in po sebi. Kakor njen namen, za katerim teži, je tudi njena vlast med vsemi najveličastnejša ter se ne more nobeni svetni vlasti zapostaviti ali podrediti. Ne država, marveč cerkev mora ljudem biti voditeljica k nebesom; njej je od Boga podeljena naloga, da o vsem, kar se vere tiče, določuje in urejuje: da uči vse narode; da polje krščanskega imena razširja, kakor daleč more; kratko da krščansko stvar svobodno in neovirano opravlja po svoji sodbi. To svojo v sebi absolutno in popolnoma samostojno avtoriteto, katero je že zdavnaj izpodbijala vladarjem se dobrikajoča in prilizujoča filozofija, je cerkev vedno zahtevala zase ter jo je tudi praktično izvrševala« (okrožnica »Immortale Dei«).

Kakšna filozofija je vodila člane ožjega odbora — v mislih imam večino, ne kakšnega poedinca —, ne vem. Odborovi zaključki, odnosno predlogi nekaterih dokazujejo, da je njihovo naziranje v bližnjem sorodstvu s teorijo, kateri je med drugimi filozof Paulsen v svojem delu »System der Ethik« dal ta-le izraz: »Državna vlast je formalno edini vir prava na zemlji. Dejansko ni vsega prava ustvarila državna vlast; katoliška cerkev n. pr. ima pravni sistem, ki je starejši kakor vse dosedanje države; toda veljavno pravo za podanike države postane le, ako ga državna vlast prizna ali molče tolerira.«

Tej filozofiji ne more služiti kot opora vidovdanska ustava, ki določa v členu 12.: »Ujemčava se sloboda vere i savesti. Usvojene veroispovedi ravnopravne su pred zakonom i mogu svoj verozakon javno ispovedati. Usvojene i priznate vere samostalno ureduju svoje unutrašnje verske poslove i upravljaju svojim zakladama i fondovima u granicama zakona.« Ustava torej odkazuje naši državi stališče paritetne in pravne države, ki garantira priznanim veram pravno varstvo za ustavno jim zajamčen obstoj in za zajamčeno avtonomijo ter po načelu relativne paritete daje vsaki veri to, kar ji pripada po naravi in bistvu. Bistvo katoliške cerkve pa je tako, da je popolna, samostojna, suverena družba.

Moderni pristaši nauka o državnem visočanstvu nad cerkvijo hočejo ta sistem, ki se tudi že dandanes praktično izvršuje v nekaterih državah, teoretično rešiti z razlikovanjem med notranjimi in zunanji cerkvenimi zadevami. Zunanje zadeve bi bile tiste cerkvene zadeve, ki imajo zunanjo, v interesno sfero države segajočo stran. Ker se zunanje zadeve pripisujejo kompetenci države, bi država nad cerkvijo imela posredno oblast. Cerkev takšne oblasti v načelu ne more priznati.

S tega stališča nam je odkloniti mnogotere zaključke, odnosno predloge ožjega odbora. Radi pičlo odmerjenega prostora se moram omejiti na najbistvenejše.

Imenovanje škofov.

Odbor prilastuje državi, odnosno njeni vladi pri popolnjevanju škofovskih mest pravo prezentacije (sklepi ožjega odbora, točka 5). To pravo se ne da opravičiti s konkordatom z bivšo Avstrijo. Ta konkordat in njegova obvezna moč je prenehala z razsulo nekdanje monarhije. To je kot nedvomno ugotovil papež Benedikt XV. v svoji alokuciji dne 21. novembra l. 1921, ko je rekel: »Civitates nonnullas videmus ex hac tanta conversione rerum funditus novatas extitisse, adeo ut quae nunc est, non illa ipsa possit haberi moralis, ut aiunt, persona, quacum Apostolica Sedes olim convenerat. Ex quo illud natura consequitur, ut etiam pacta et conventa, quae inter Apostolicam Sedem et eas civitates antehac intercesserant, vim iam suam omnem amiserint« (Mi vidimo, da so se nekatere države vsled onega silnega prevrata temeljno spremenile, tako da se sedanja moralna oseba, kakor se imenuje, ne more smatrati kot ista, s katero je apostolska stolica nekdanj napravila pogodbo. Iz tega naravno sledi, da so tudi pogodbe in dogovori, ki so prej obstojali med apostolsko stolico in temi državami, vso svojo moč izgubili). Zato si tudi države, ki so iz propadlih nastale ali se z novimi deli povečale, ne morejo lastiti pravic in privilegijev prejšnjih. Benedikt XV. jasno določa: »Etenim nemo est, qui ignoret, post recens immane bellum, vel novas natas esse respublicas vel respublicas veteres provinciis sibi adiunctis crevisse. Iam vero, ut alia omittamus, quae huc possumus affere, patet quae privilegia pridem haec Apostolica Sedes, per actiones sollemnes conventionesque, aliis concesserat, eadem nullo iure posse hasce respublicas sibi vindicare« (ni ga, ki bi ne znal, da so po nedavni strašni vojni ali nastale nove države ali se stare z novimi pokrajinami povečale. Da opustimo druge razloge, ki bi jih tukaj mogli navesti, je jasno, da te države ne morejo z nobenim pravom sebi prisvajati privilegijev, ki jih je nekdanj apostolska stolica s svečanimi dogovori in pogodbami drugim dovolila).

Imenovanje škofov je torej bil privilegium personale nekdanjih habsburških vladarjev avstro-ogrske monarhije, ki niti ni bil izključen — izjemo je n. pr. delala mariborska škofija in deloma koroška — niti ni prešel na kralja naše države. Tu mora tudi priti v poštev, da naš vladar ni katoliške vere, inoverci pa po katoliškem cerkvenem pravu ne morejo vršiti ni prava prezentacije, kamoli pravo imenovanja.

To je uvidel tudi dr. Lanović, ki je v svojem ekspezeju v ožjem odboru pravo prezentacije za škofovska mesta hotel deducirati iz javnopravnega položaja katoliške cerkve v državi. »Nemoguće je,« argumentira dr. Lanović, »razložiti i zamisliti javnopravni položaj crkve u državi bez sporazumnog postupka obiju vlasti u crkveno-političkim pitanjima od takove zamašitosti, kao što je postavljanje crkvenih organa, jer to bi značilo državu u državi. To bi značilo, da osim državne ima još jedna suverena vlast.« G. dr. Lanović more biti uverjen, da je s tem nehote

pogodil istino: poleg suverene državne vlasti je suverena vlast cerkve na duhovnem polju. Odnos med obojima je torej ta: ne superiornost države nad cerkvijo, marveč koordinacija cerkve z državo, medsebojna vzajemnost in podpora. Sporazum med cerkvijo in državo, ki ga dr. Lanović zahteva za postavljanje škofov, se more doseči tudi na drug način: pravo prezentacije ni edino sredstvo. Dr. Lanović v svojem poročilu pravilno poudarja, da je kodeks kanonskega prava meja našim zahtevam. Pa, evo, kodeks določa: »*Episcopi sunt apostolorum successores atque ex divina institutione peculiaribus ecclesiis praeficiuntur, quas cum potestate ordinaria regunt sub auctoritate Romani Pontificis. Eos libere nominat Romanus Pontifex (Can. 329).*

Šolsko vprašanje.

V šolskem vprašanju stoji odbor — njegova večina — na stališču državnega šolskega monopola. Ta pa se ne da upravičiti. Država ni edina nositeljica vzgojne dolžnosti in pravice, marveč v prvi vrsti imajo to dolžnost in pravo starši. Država ima na tem polju indirektno in subsidiarno pravo. Še večjo pravo na vzgojo kakor država ima cerkev, ki je to pravo in dolžnost prejela od Boga. Njej tudi pripada pravo nadzorovanja državnih šol. Cerkveni zakonik določa: »*Religiosa iuventutis institutio in scholis quibuslibet auctoritati et inspectioni Ecclesiae subicitur. Ordinariis locorum ius et officium est vigilandi ne in quibusvis scholis sui territorii quidquam contra fidem vel bonos mores tradatur aut fiat. Eisdem similiter ius est approbandi religionis magistros et libros; itemque, religionis morumque causa, exigendi ut tum magistris tum libri removeantur*« (Can. 1381). »*Ordinarii locorum sive ipsi per se sive alios possunt scholas quaslibet . . . in iis, quae religiosas et moralem institutionem spectant, visitare*« (Can. 1382).

S temi kanoni je treba vzporediti zaključke, odnosno predloge ožjega odbora o pouku (točka 7), da se spozna, kolika je razdalja med stališčem cerkve in med pravom, ki ga država uzurpira, odnosno ki ga ji prilastujejo njeni branitelji. Ti faktorji pripisujejo »na osnovu opštega nadzornoga prava nad ukupnom nastavo u svome području« državni pravo, da predpisuje učni načrt in učne knjige za verouk ter nastavlja veroučitelje v državnih šolah, celo, da odobrava učni načrt in nadzoruje ves pouk v bogoslovnih semeniščih. Napram zasebnim verskim šolam so ti gospodje jako nerazpoloženi, kakor dokazuje njihov tozadevni suhoparni in mršavi zaključek. Proti temu pa stoji kanon 1375. cerkvenega zakonika z določilom: »*Ecclesiae est ius scholas cuiusvis disciplinae non solum elementarias, sed etiam medias et superiores condendi.*« V tem smislu predlagajo jugoslovanski škofje v svojem neoficielnem načrtu za konkordat: »Biskupi mogu osnivati i upravljati konfesionalnim školama za katoličku mladež, kojima će država priznati pravo javnosti, ako svojom naučnom osnovom i osposobljenjem učitelja odgovaraju državnim propisima te se podvrgavaju nadzoru državnih nastavnih organa.«

Bogoslužje.

Zaključek o liturgiji (Sklepi, točka 11) pomenja neutemeljeno, nedopustno in hkrati kvarno poseganje državne vlasti v notranje cerkvene zadeve. Tako tudi sodi vseučiliški profesor dr. Rado Kušej, ki je o tem nedavno v »Slovenskem Narodu« zapisal te besede: »Liturgični jezik ni zadeva, ki spada v državno kompetenco, ker ne križa nobenega državnega interesa. To je neodpustno poseganje v notranji delokrog cerkve, na katerem je tej celo po ustavi zajamčena samostojnost. Vse prerekanje, pa naj bo še tako idealno zamišljeno, je v tej točki popolnoma odveč. Paritetna država, kakršna je naša kraljevina na podlagi ustave, nima niti pravice zastopati interese svojih državljanov kot članov gotove cerkve, ker je to izključna stvar dotične verske družbe. Rimska stolica mora to zahtevo vlade odkloniti, ker ne prihaja od kompetentne strani. S tem pa je za sporazum samo po sebi ustvarjena indispozicija, kar ne koristi ne državi ne cerkvi; pač pa izpodnaša naš ugled v inozemstvu, kjer se ne bodo mogli načuditi, da se je v teku konkordatnih pogajanj mogla staviti taka zahteva, ki je na sebi za državo brez pomena. Če bi rimska stolica zahtevi hotela ustreči, bi se morala obrniti šele na predstavnike katoliške cerkve v naši državi, ki bi švede svoje stališče zavzeli v smislu razpoloženja naših katoliških državljanov. In vlada igra nevarno igro, ako bi se apeliralo na mnenje katolikov v Hrvatski in Bosni.«

Slično odklonilno stališče zavzema zagrebški »Hrvat«, organ Hrvatskega bloka, v katerem piše nek »Glagoljaš« med drugim naslednje: »U tom pogledu hrvatski narod ima svoje stanovište, koje se poklapa i sa modernim shvaćanjem odnošaja između crkve i države na podlozi najšire slobode i sa ispravno shvaćenim interesima raznoplemenih katolika u ovoj državi. Hrvatski je narod branio i obranio i spreman je da i dalje brani svoj vjersko narodni amanet: glagoljicu, ali hrvatski narod je mišljenja, da ta svemoguća država nema prava, da zadire u svetinju najintimnije religiozne savesti čovjeka vjernika, pa da mu propisuje, kako će i kojim jezikom da se Bogu moli. Tim manje bi se to moglo kod nas da forsira, gdje ima različitih vjera i različitih narodnosti. Neka se svaki moli Bogu prema svojem uvjerenju i svojim jezikom i prema zasadama svoje konfesije: da li latinski, staro-slavenski, arapski, židovski, njemački ili jermenski, to ne spada na državu, već na vjernike i njihove vjerske poglavice.«

Zakonsko pravo.

V vprašanju o zakonskem pravu, ki je po poročevalčevih besedah eno izmed najdelikatnejših pri konkordatskih razgovorih, pa bi moglo biti tudi eno izmed najtežjih, je odbor zavzel stališče, ki ni v skladu s katoliškimi načeli, zlasti kar se tiče zakonskega zadržka višjega reda in slovesnih obljub ter nerazdružljivosti zakona med katoličani (Sklepi, točka 13). Neoficielni načrt katoliških škofov vsebuje v tem vprašanju ta-le

predlog: »Država priznaje valjanim ženidbe katolika kao i mješovite brakove, koji so sklopljeni po zakonima katoličke crkve. Bračne sporove izmedju supruža katolika kao i medju supruža u mješovitim brakovima koji su sklopljeni pred katoličkim župnikom, rješavaju crkveni katolički sudovi izuzev sporove čisto svjetovne prirode. Katolik, koji je primio viši red ili je položio svećane zavjete, ne može brez oprosta Sv. Stolice sklopiti valjane ženidbe, makar i otpao od katoličke vjere. Osoba, koja je sklopila brak kao katolik te ga izvršila, ne može za života svoga ženidbenog druga sklepati novi valjani brak, makar i otpala od katoličke vjere. U mješovitom braku mogu supruzi medjusobnim ugovorom zajamčiti odgoj sve djece u katoličkoj vjeri.«

Te kratke pripombe naj zadostujuje. Diskusija bo tekla naprej. Ko pa bodo ob konkordatskih razgovorih zastopniki svete stolice sprejeli predloge zastopnikov naše države in obratno, bo tudi za nas obveljala starodavna maksima: Roma locuta est, causa finita est.

Cosmopolita:

Četrti kongres komunistične internacionale.

Kongres komunistične internacionale, kateri je zboroval koncem lanskega leta v Petrogradu, je stal pred sledečimi nalogami: dati komunističnim strankam sveta taktične defenzivne smernice spričo naraščajoče ofenzive kapitalistične reakcije in jih obenem ohraniti bodre, da ne izgubijo vere v uspešni bodoči napad na obstoječi družabni red potom svetovne revolucije, katera še nadalje ostane dogma komunizma; — opredeliti pojem in pokazati praktično uporabo gesla o »enotni fronti proletariata«, da bi se na eni strani obvarovala integriteta komunističnega programa, na drugi pa omogočil skupni boj proletariata za vsakdanji kruh, ki ne vpraša po svetovnih nazorih; — opravičiti pred neruskimi komunisti novo gospodarsko politiko ruskih sovjetov, ki se ne brez upravičenosti smatra za odstop od čistega marksizma; — poravnati notranje spore med komunističnimi strankami izven Rusije in opredeliti njihove odnose do internacionale, katera je brez vsakega dvoma pod ruskim, ne ravno simpatičnim in vsem prikladnim vodstvom; — začrtati vsaj v velikih obrisih enoten program komunistične internacionale, katerega leta sploh še nima in tako tudi načeloma potegniti ostro črto med komunisti in socialdemokrati druge ter druge in pol internacionale (Amsterdam-Dunaj), kateri se bodo letos združili. Ta slednja naloga se mora seveda spraviti v sklad z nalogo udejestviti »enotno proletarsko fronto«, kar gotovo ni lahko, kajti kakšna naj bo »enotna« fronta in po kakšnem kriteriju naj se imenuje »enotna«, če faktično proletariat ostane razcepljen v tri ali dve internacionale, katere se ne morejo znajti na skupni platformi, ko obe vztrajati na programih, ki gresta diametralno narazen?

Ali in kako je kongres rešil te naloge, se bo najboljše razvidelo iz referatov in poteka debat, o kojih tu poročamo kratko, a smiselno po največji možnosti točno, kolikor so dozdej objavljeni.

Utemeljevanje nove gospodarske politike sovjetov.

Ljenin si je postavil za nalogo novo gospodarsko politiko sovjetov (tako-zvani Nep; glej tozadevni članek Borisa Šlajmerja v 1. številki naše revije 1923) razložiti s stratežičnega stališča. Njegova izvajanja se dajo kratko tako povzeti:

Z ozirom na patriarhalno obliko ruskega kmetijstva in potrebe srednje- in malokmetijske proizvodnje po svobodnem trgovskem obratu (z žitom v prvi vrsti), je Ljenin prišel do prepričanja, da je državni kapitalizem najprimernejša prehodna stopnja k socializmu. Preden se Ljenin obrača podrobno k vzroku, ki so ruske sovjete k temu napolnili, preiskuje uspehe te državnokapitalistične oblike novega gospodarskega kurza. Glavni uspeh vidi v tem, da je doba ustaljenja rublja leta 1922 trajala dalje nego leta 1921 in da kmetje niso premagali samo lakotne krize, ampak vplačali tudi vse davščine. Te rezultate ceni Ljenin tem višje, ker ni Rusija iz inozemstva dobila nobene denarne podpore (posojila) in tudi vse koncesije z inozemskimi akcionarji dozdej obstoje samo na papirju. Povzdignila se je tudi mala industrija, težko pa ostane stanje velikih obratov. Le-tom skuša vlada pomagati s tem, da je investirala vanje 20 milijonov zlatih rubljev iz dohodka zunanje trgovine, katera je ostala, slično kakor bančni obrat in transport, monopol države. Veliki obrati so državni, mali se prepuščajo zasebni podjetnosti, državni pa so tudi mešani, to je, se obratujejo po večini z državnim kapitalom, deloma pa z zasebnim in nujno potrebujejo soudeležbe velikega inozemskega kapitala, kajti brez povzdige velike industrije je Rusija kot neodvisna veselila izgubljena. Proti eventualnemu očitku se Ljenin zavaruje s tem, češ, da »naš državni kapitalizem ni isti kakor zapadni, ker je 1. zemlja last države in 2. vsa vrhovna uprava v njenih rokah. Zdaj preide Ljenin na vzroke, ki so ta kurz povzročili in jih razen v ozirih na svetovni položaj in mednarodni kapitalizem, brez kojega pomočjo se Rusija ne da ohraniti, nahaja v 1. prerazličnosti ekonomskih form v Rusiji (ki se ne dajo brez ogromne škode za narodno produkcijo čez noč pretvoriti — naša opomba), 2. nizki kulturi ruskega ljudstva in 3. slabi administraciji, koje aparat, obstoječ večinoma iz bivših carskih uradnikov, večkrat dela ravno narobe, kakor se odzgoraj veli.

Kritično bomo k temu, mislimo, s precejšnjo upravičenostjo lahko rekli, da nam Ljenin ni prav pojasnil, v čem je pravzaprav razlika med tem njegovim prehodnim državnim kapitalizmom in bodočim socializmom, ako ni ravno v tem, da ta njegov državni socializem prepušča izvestni del produkcije zasebnemu podjetju in kapitalu z vsemi posledicami, ki izvirajo iz tega. Res je, da je ta kapitalizem omiljen po tem, da vrhovno vodstvo vendarle pripada proletarski državi, in to je gotovo zelo važnega pomena, toda vprašanje je, kdo bo na koncu močnejši, to je, bo li ta državni »proletarski« kapitalizem, ki je nekaka *contradictio in adjecto*, res prehodna stopnja k socializmu ali k njegovemu nasprotju? Dokaz bo nudila izkušnja, ki je še ni.

V tem nas dodatne misli Trockega le potrjujejo. Preidemo njegove konstatacije, koliko danes državna industrija v Rusiji še prevladuje nad zasebno (1:18), ker se iz nje ne da sklepati na bodočnost, omenjamo le njegov brezdvomno pravilni zaključek, da je v svrhu uresničenja Ljeninove teze nujno potrebno, da ostane izključna oblast v rokah proletariata. Celo vprašanje je torej vprašanje gole moči, vsaj za precej dolgo dobo. Tudi je izvrstno povedal T., da je nova ekonomska politika posledica dveh dejstev: 1. ker buržoazija ni v stanu vladati, 2. proletariat pa ni sposoben. Kdo torej? Voditelji. To je gotovo ranljiva točka celega tega sistema. Boljševiški voditelji s tem priznavajo, da mentaliteta mas ni še notranje prepojena s socializmom, da pa je v to svrhu potreba etičnega faktorja, tega pa nočejo priznati. Originalna pa je trditev Trockega, da je delavec še vedno preveč »prepojen od filozofskega sistema Kantovega«! Mi bi rekli, da je preveč prepojen materializma, kojega najizrazitejši zastopnik je boljševiška inteligenca in da v tem tiči vzrok, da boljševizem še vedno nosi za seboj jajčjo lupino kapitalističnega nazora.

Ofanziva kapitalizma in enotna fronta proletariata.

O tej temi je govoril Radek, ki je bistveno izvajal sledeče misli:

Iz strahu pred alijanso boljševizma z Nemčijo so zmagovite kapitalistične velesile Evrope z verzajskim mirom uzakonile osemurni delavnik. Danes je pa na celi črti nasto-

pila r a k c i j a, ki se v Italiji javlja v diktaturi fašizma, v Franciji je nastopila s padcem Briana, v Angliji z zmago Bonar Lo-a. Reakcijo označuje referent kot »poizkus buržuazije, da s silo prepreči zlom kapitalizma«; podlaga kontrarevoluciji je dekadenca kapitalizma. Kakor se je Anglija, kakor spričuje Owen, po napoleonovskih vojskah rešila z industrializacijo, tako bi se kapitalistična Evropa mogla danes rešiti le z grandiozno elektrifikacijo. To pa spričo anarhičnih razmer v današnji produkciji ni mogoče. Priti mora debacle! Proti reakciji, ki hoče s silo zadrževati ta propad, pa se mora proletariat strniti v enotno fronto.

O tej enotni fronti je podal Radek za komunistične levičarje, ki se boje od skupne akcije z nekomunističnim ali nezadostno komunističnim proletariatom izvodenega programa, jako oportunistično zvenečo opredelitev. Ona mu pomenja boj za kruh in stanovanje ter za delavsko kontrolo nad produkcijo in za delavsko vlado (v kateri so lahko tudi nekomunistični delavci, kar bi torej ne bilo istovetno z diktaturo proletarata). Pritrjuje Radeku v debati zlasti Šmeral od čehoslovaške komunistične stranke, ki, kakor znano, zagovarja enotno fronto vseh, komunistov, socialistov in narodnih socialcev. So pa tudi delegati, ki z Radekovo opredelitvijo popolnoma ne soglašajo.

Poročilo izvršilnega odbora komunistične internacionale in nadaljnje opredeljevanje »enotne fronte«.

Zinovjev poda dosti neugodno sliko o položaju svetovnega proletariata spričo splošne ofanzive kapitalizma. Olanzivni štrajki so sploh ponehali, defanzivni so se ponesrečili (Hayre). Članstvo sindikalnih organizacij je padlo od 25 milijonov l. 1920, ki so sicer visoko računani, na 18 milijonov leta 1922. Druga in pol druga internacionala sta novo boljševisko gospodarsko politiko izrabili za agitacijo proti tretji internacionali, češ, da se »poburžauzjuje«. Stanje komunizma po posameznih deželah kaže, da stoji stranka najboljše v Nemčiji, dasi ni številna. V Franciji pa vlada občutna kriza, kajti komunistična stranka se je tam razcepila v tri frakcije in tudi z internacionalo ni v pravem odnosu.¹ Kar se tiče italijanske stranke, se tozadevna izvajanja poročevalčeva nebote slišijo kakor opravičevanje eksekutivne tretje internacionale zaradi poluma, ki ga znači za laški proletariat fašistovski prevrat, ker ga mnogi pripisujejo ravno nestrpnosti Moskve, ki je velela iz laške stranke izključiti reformiste in sploh zmernejše elemente ter tako socialistični pokret slabila. Zinovjev trdi, da fašistovske reakcije ni zakrivilo dejstvo, da laška stranka leta 1920. ni naredila revolucije, marveč to, da so obdržali laški tovarisi v svoji sredi reformiste. Češkoslovaška komunistična stranka je videti za nemško najboljša. Glede Balkana pravi Z., da »naša balkanska komuni-

¹ Ker je ta zadeva zanimiva z najsplošnejšega vidika, posnemamo iz tozadevnega govora Trockega na tem kongresu vzroke te krize, ki so po njem: nepokorščina napram centralnemu vodstvu internacionale, neodvisnost francoske komunistične strokovne zveze od politične stranke, pripadnost mnogih francoskih komunistov k framasonstvu, ki je eminentno orodje v rokah buržuazije in nejasnost glede na cilje svetovno-proletarskega komunističnega gibanja sploh med njimi. Ako pa gledamo to stvar bolj nepristransko, se nam zdi, da je glavni vzrok v popolnoma različni nacionalni mentaliteti Francozov in Rusov, kar slednji vedno prezro ali premalo upoštevajo, ker jim je nacionalni moment ravnotako kakor verski — »predsodek«, dasi se sami od njega dajo seveda pravtako voditi kakor Francozi. Ako T. pravi, da bi ti pojavi v francoski komunistični stranki, ako bi obstali, morali nujno privedi do razkroja, sklepamo mi iz tega, da bi razkroj svetovnega komunističnega gibanja izšel v zadnji instanci iz nacionalne diferenciacije, ki je silnejša od ideelno mednarodnega gibanja. Komunizem bi v tem slučaju ne bil prvi, ki je temu zakonu podlegel (protestantizem in pravoslavje kot odcepki od vesoljne cerkve; seveda cum grano salis razumeti!). Francoski komunist je otrok dežele, v kateri je bolj kot kjerkoli urojeno stremljenje po počinjeni buržuazni udobnosti; stranka mu je menj ljudsko gibanje kakor torišče, na katerem bleščeči um maloštevilnega inteligenčnega krožka kaže lahko svojo spretnost in parlamentarno rutino; ostra razredna ločitev je za njegovo prožno mentaliteto preveč ekskluzivna, saj se ni vzgojil tako kakor Rus, ki je vedno le bil ali despot ali suženj in ideja humanitete, kakor se izraža v framasonstvu, se iz francoskega uma ne bo dala tako lahko izbrisati, kakor meni Trockij, tudi ne iz komunistov. Francoski kosmopolitiški humanizem je nekaj specifično urojeno francoskega, kakor je boljševisem po neki svoji bistveni strani specifično slovanski pojav in to dvoje se nikoli ne bo docela izravnalo. Mi smo se pri tem ustavili zato, ker se nam zdi, da je podzavestni nacionalni moment glavni činitelj pri teh razedinjujočih procesih.

slična federacija zelo slabo posluje, da pravzaprav niti ne obstoja. Zanimivo je, kar je Z. poročal o Angliji. Nikjer komunizem ne napreduje tako počasi kakor tam. Zdi se, da v Angliji akcije v masah sploh niso lahke. Komunizem v Angliji tudi vsled brezposelnosti ni ničesar pridobil. Opaža se v Angliji približno isto kakor v Ameriki. Angleški komunisti so vstopili v Labour Party.

O mednarodnem položaju sodi Z., da mora vsled razkroja kapitalističnega gospodarstva, propada meščanskega pacifizma in brezidejnosti reakcije priti do svetovne revolucije, do katere bo tvorila pripravljajoča se vojska (Balkan!) naravno etapo. Poročevalec se ustavi tudi ob naraščajoči mednarodni vlogi Rusije. Združitev druge in poltretje internacionale pomeni le »zadnjo rezervo kapitala«, kateremu socialna demokracija služi. Naše geslo nasproti temu je »enotna fronta proletariata«.

To fronto opredeljuje Zinovjev tako: Ona ni prosta volivna ali parlamentarna kombinacija niti je organična zveza z drugimi delavskimi strankami, ki bi pomenila programatični kompromis, marveč je »vodstvo delavskih mas v bojih za vsakdanji kruh«, naj bodo to anarhisti, sindikalisti, komunisti, socialdemokrati ali krščanski socialci. To ni noben reformizem, ampak priprava mas za socialno revolucijo; pridobiti se pa da proletariat za ta cilj le, če se vodi zanj vsakdanji boj za njegove eksistenčne zahteve.

V debati so se pojavile vse težkoče, ki se naravno dvigajo ob tem vprašanju, kakor ga je zastavilo vodstvo komunistične internacionale. Zastopnik angleških komunistov Murphy razume vprašanje čisto praktično: Delavci vseh strank so v Labour Party (celo en katoliški delavec, ki je član parlamenta in šteje med vnete katoliške kulturne delavce) in Murphyju se zdi, da komunizem na ta način le pridobi. Niso pa vsi tega mnenja. Kar internacionala odobrava v Angliji, to anatemizuje drugod, kjer o kakšni zvezi s pristaši druge in poltretje internacionale noče nič slišati. S kakšno fanatično smešno-divjo resnobo preganja internacionala vsako najneznatnejšo nianso, ki se javlja med različnimi socializmi, in naj je komunizmu še tako blizu! Teh obsojenih -izmov je v slovarju komunističnega vodstva več nego krivoverstev v spisih svetih očetov prvih vekov!... Lahko je reči, da enotna fronta obstoji v vodstvu delavstva v boju za njegove vsakdanje potrebe, toda tudi tak eksistencialni boj potrebuje kakšnih političnih programatičnih smernic. Če se pa politika in kulturni nazori popolnoma eliminirajo, treba pustiti vsem najširšo svobodo (tako si je stvar po našem mnenju predstavljal dr. Krek), pristati na nekako federacijo raznih delavskih svetovnih udruženj po načelu: *in necessariis unitas, in dubiis libertas, in omnibus caritas*. Na to pa komunistična internacionala ne pristane — kako je ostala v tem oziru nestrpna, nam dokazuje programatični govor znanega Buharina na tem kongresu, o katerem poročamo prihodnjič. Jasno je — to že zdaj lahko z vso gotovostjo na podlagi navedenega ugotovimo — da od kongresa tretje internacionale proklamirana enotna fronta ni to, kar so si nekateri v svojem širokosrčnem optimizmu predstavljali, marveč da je samo daljši ovinek h komunizmu v vsakem pogledu. Z eno besedo — je zgolj taktično-strategična parola, napram kateri bodo vsi nekomunisti ostali oprezni.

Pregled.

FEDERACIJA RUSKIH REPUBLIK.

Eden prvih učinkov velike ruske revolucije leta 1917 je bila osvoboditev ne samo kmetске in delavske mase kot gospodarškega stanu v celoti, marveč tudi posameznih narodnih organizmov Rusije. Strogi centralizem samodržavnega režima je bil sploh eden glavnih činiteljev njegovega razpada, ker je bilo v modernih razmerah nemogoče vladati ogromno državo, ki šteje za Indijo največ različnih narodov v sebi. Komunizem je strogo centralističen po svojih socialno-gospodarskih zamislih, ni se pa dotaknil iz-

vestnih nacionalnih dobrin; saj tudi ni res, da bi vsak internacionalizem nujno pomenil potlačanje narodnih individualitet (katoliška cerkev je zgled za to). To bi se pa v Rusiji tudi ne dalo več izvesti, ko je misel samoodločbe tam globoko segla v ljudsko politično zavest. Morebiti so zasluge boljševiškega režima ravno v narodno-osvobodilnem oziru veliko večje nego njegovi socialni zamisli, ki ne bodo preživeli časa tako v celoti kakor po njem ustvarjena federacija narodov ruske države. Ta po bistvu ostane, četudi bi boljševiški režim kdaj padel ali se docela prelevil.

Ustavno-politični in upravni odnosi med posameznimi deli ruske države niso bili doslej v pravem smislu določno opredeljeni, ampak bolj tekoči in elastični. Nepovoljna gospodarska situacija in nove mednarodne naloge Rusije pa so silile k točnejšemu opredeljenju teh odnosov. Po boljševiskih virih je iniciativa za to izšla iz federativnih republik samih, Dne 30. decembra 1922 se je sestal I. kongres sovjetov nove federacije ruskih socialističnih sovjetskih federativnih republik. Federacijo tvorijo: 1. R. S. F. S. R. kot ena federativna celota, 2. kavkaška federativna republika, obstoječa iz Azerbejdžana, Georgije in Armenije, 3. Ukrajina in 4. Bela Rusija. Buhara in Horezmija (Hiva) nista v tej zvezi. Med Rusijo in daljnjevzhodno republiko (Čita) obstoja poseben pakt.

Organizacija je sledeča: Najvišji organ je izvršilni odbor sovjetov, v katerega se volijo zastopniki federativnih držav po določeni proporciji, in od tega izvoljeni svet ljudskih komisarjev, ki se izpremeni v federativni svet. Skupni so: komisariat za zunanjo trgovino, za armado, za mornarico, za promet in za zunanje zadeve. Vsaka država ohrani zase: komisariat za finance, za narodno gospodarstvo, za prehrano in za delo toda pod direktivo skupnih zveznih komisarjev teh resorov. Popolnoma samostojni so v vsaki republiki: komisariat za pravo, kmetijstvo, pravosodje, notranje zadeve in upravo.

Dr. B.

Kulturni vestnik.

Cerkev in država. Zagrebska »Nova Evropa«, knjiga VII, broj I, 1. januarja 1923, je prinesla serijo člankov o odnosu med cerkvijo in državo nekako v obliki ankete. Problem se obravnava z zgodovinskega, dogmatičnega in pravnega stališča. Prota Milutin Jakšić je napisal o vlogi cerkva v »ujedinjenoj državi«, kjer razlaga stališče, ki se po svoji nestrpnosti rezko razlikuje od člankov nadškofa dr. Bauera in škofa dr. Jegliča. Zato so Jakšičeva izvajanja tudi v naši javnosti napravila zelo neugoden vtis. Mi hočemo biti milejši in menimo, da ne zaslužijo toliko graje kolikor priznanja, da je v njih pravoslavni mentalitet dobro razložen. Kar namreč gospod prota šteje katolicizmu v zlo, je ravno njegova največja odlika: stremljenje po vesoljni krščanski monarhiji. To je Jakšiču »suviše idealno, a nema ničega goreg od izopačenja idealnog«. To je ponavljanje motiva iz »Velikega inkvizitorja« Dostojevskega, samo neprimerno manj genialno. V čem naj je opravičba vesoljne krščanske cerkve nego v tem, da skuša realizirati carstvo nebesno tudi na zemlji? Zato je vesoljna, katoliška, nadin vsenacionalna. Jakšić ima deloma prav, da razkol ne pohaja samo iz dogmatičnih razlik, nima pa prav, če meni, da je šlo zgolj za »prvenstvo vlasti«. Šlo je za to,

kako je umevati vesoljstveno nalogo cerkve in vzhod je pod vplivom vzhodnorimske ideje cesarstva postavil nad cerkev cesarja, zametajoč papeža. Ta razlika je že v svoji korenini dogmatična. Tudi pravoslavje ima vlast nad seboj, Jakšić nam jo sam pove: »nacija«, organizirano v državi. To je pa po našem pojmovanju naravnost izpačenje vesoljstvene cerkvenosti. Ako je pa stališče Jakšičevo pravo, potem je katoliška cerkev v naši državi nemogoča, ker bi bila ravno vsled svoje katolicitete nacionalni državi diametralno nasprotna. Kakšen nonsens je to, za to so nam dokaz druge velike paritetne države v Evropi in bi se n. pr. tudi pravoslavci v poljski državi ne smeli pritoževati nad tem, ako bi jih poljski desničarji, ki imajo katoliško vero za poljsko-nacionalno, proglasili za protidržavne. Jakšić naj bi se poglobil v Solovjev. — Vse drugače se strinjajo z resnično praktično toleranco in z resničnimi interesi tako cerkve kakor države članki dr. Bauera, dr. Jegliča in dr. Korošca. Oni stoje na osnovi koordinacijske teorije Leona XIII., ki daje Bogu, kar je božjega, in cesarju, kar je cesarjevega, varujoč prvenstvo duhovnemu, kamor ono sega, ker je to naravno in samoposebi razumljivo, kjer se vesoljstvena cerkev sploh priznava. (Če se ne priznava, je sploh brez vsakega smisla o tem problemu kaj pisati.) Praktično velja, kar pravita jugoslovanska škofa: »Prema izloženoj nauci, dakle, katolička je crkva sasvim zadovoljna, ako je državna vlast pusti da slobodno razvija svoj život i rad prema svojoj naravi na svom duhovnom području. I kad bi država još sve to svojim zakonima uredila, i tih se zakonskih odredaba strogo držala, ne bi se katolička crkva nigda tužila, niti tražila promjenu toga stanja.« — Dober je članek dr. K. Gjurića o »položaju crkve prema državi u raznim kulturnim zemljama«. Iz njega se vidi, kako silno različni in nijansirani so ti odnosi po raznih zgodovinskih in kulturnih prilikah ter se nikoli s teorijo popolnoma ne krijejo. Zelo blizu resnici je opredelitev cerkve kot: organizirana »težnja za održanjem človeka u univerzumu (religija)«, države pa kot organizirana »težnja za održanjem človeka u (civilnem) društvu (znanje)«. Tu je zadeto metafizično-etično jedno tege vprašanja, o katerem se sicer malo razmišlja. Tudi poudarja pisatelj prav, da je faktična ureditev odnosov med cerkvijo in državo v prvi vrsti odvisna od celokupnega kulturnega in političnega razvitka dotičnega naroda. F. Terseglav.

Henri Bergson za humanistično vzgojo. Na seji pariške Akademije za moralne in politične vede 4. novembra 1922 je znani filozof Henri Bergson čital referat o humanistični vzgoji na srednji šoli. On je globoko uverjen v nujno potrebo učenja latinškega in grškega jezika in celo zahteva, da se v tem oziru gre še delj nego dose-

daj. Dokazoval je, da ima ravno Francija življenski interes na tem, da humanistično izobrazbo na svoji srednji šoli še poglobi. Klasična izobrazba mora na liceju odločno prevladovati, mora se pa izpopolniti s temeljitim študijem enega živega jezika ter literature. V to svrhu sta, je izjavjal Bergson, potrebna dva predpogoja: 1. da se poenostavijo programi in metode liceja, in 2. da se izvrši stroga izbira učeniškega materiala, tako da se bo humanistična izobrazba gojila intenzivno pri teh, ki imajo za njo res veselje. Od liceja pa naj se ločijo druge vrste zavodi, kjer bi se latinščina in grščina izločili, kjer bi se naj pa ostale vede poučevale z odločno praktično smerjo in na katerih bi se naj vzgojili bodoči tehniki, trgovci, zemljedelci, industrijci itd. Bergsonov referat se je v prihodnjih sejah diskutiral.

Dr. S.

Duševo razpoloženje nemškega visokošolskega dijaštva. V znanem »Göttinger Musenalmanachu« opisuje Freiherr Börries von Münchhausen duševo razpoloženje sedanjega nemškega visokošolskega dijaštva. On se omejuje bolj na protestantski del akademične mladine. Konstatira, da se silno čita Summa Tomaža Akvina in sploh skolastika. Literarni proizvodi visokošolskega dijaštva se ne bavijo več s temami v stilu norčevanja iz verskih in narodnih čutov po Heinejevem vzorcu. Tudi izbiranje snovi iz socialnih sfer malih ljudi, opisovanje čuvstvovanja delavcev, bolnikov, padlih žensk, zločincev, gospodarsko, telesno in moralno slabih oseb je popolnoma ponehalo, opaža se aristokracizem. Literarne veličine iz let 1885—1915 so padle. Ta mladina je odločno antiliberalna in antisocialistična; prezira naprednjakarstvo in prosvetnjakarstvo. Kolikor je tu dobrih momentov, toliko je tudi slabih: razžiganje plemenskega sovraštva (antisemitizem), gojitev ideje revanše, strasna mržnja na tujce sploh in misel na obnovitev hohencolernskega imperija, gospodstvo nad svetom in socialno-reakcionarna mentalnost. Koliko je k temu doprinesla politika zmagovitih sosedov Nemčije, o tem naj sami premišlujejo. (Köln. Vlksztg., 24. novembra 1922, št. 897.)

F. Č.

Katoliške zadeve.

Moderni katoliški šolski program. Vse teorije, ki hočejo regulirati odnose med cerkvijo in državo, so dokaz, da je tista njuna življenskospolna zveza, katera je s krščanstvom po sebi dana, nekje poškodovana. Kadar vladajo pravi odnosi, se o njih ne piše teorija; kadar pa nastane že cela vrsta teorij o odnosu med sacerdocijem in imperijem, potem stoji stvar posebnó slabo. Potem imamo borbo, v kateri vsaka teorija večalimj predstavlja v nenormalnih razmerah porojeni borbeni program ene ali druge

stranke, bodisi napadalni ali kompromisni. Pravi odnos se vzpostavi samo, kadar celokupno civilno družbo zopet prešine krščanstvo. Potem se država po sebi zopet spiritualizuje in takorekoč pocerkeni, kakor razlaga to Dostojevskij v nekem dozdam malo opaženem poglavju svojih »Bratov Karamazovih«, ki ga smatram jaz za najduhovitejše, kar se je o tem predmetu v naših časih sploh napisalo, dasi je tam izraženo misel o »preobrazitvi poganškega carstva v cerkev« treba razumeti sub grano salis. — Isto, kar velja za odnos med cerkvijo in državo, velja za odnos med šolo in cerkvijo, oziroma državo. V korenini je vsa ta borba borba nepoduhovaljenega, z zgolj na naravnih gonih snujočega tvarnega počela z nadnaravnim milostnim počelom. — Katoliki imajo spričo modernih okoliščin zaenkrat samo eno pol: da, načeloma vztrajajoč na svojem znanem maksimalnem stališču glede šole, ki ima v krščanski državi biti krščanska brez vsake omejitve, postavijo minimalen šolski program, oziroma to, kar se po največji verjetnosti v sodobni parlamentarni, demokratični in versko-nevtralni ter paritetni državi da doseči. Katoličani so po vseh državah do tega zaključka že prišli in njihovi šolski programi so si zategadelj v bistvenih črtah podobni. Načelo svobode vesti in vere jim daje pravno podlago, da zahtevajo zase popolnoma konfesionalno šolo in sicer obligatorično in državnim laični popolnoma enakopravno, mora se pa v tem slučaju dopustiti od strani države tudi svobodna brezverska šola za tiste, kateri jo hočejo. Ta sistem treh tipov se ima uzakoniti v Nemčiji; v Belgiji in Holandiji je že približno tako urejeno. Glede vsolanja otrok v eden izmed teh tipov odloča samoodločba staršev, ki postane tako kardinalna točka tega šolskega programa. Sicer ni dvoma, da bi n. pr. v naši državi državnim in nacionalnim interesom veliko bolj odgovarjala enotna šola na versko-etični podlagi (glej izvrstni članek Aleksandra Koprivca: »Sodobno osnovno šolstvo« v »Naših Zapiskih« 1921, 6—7, in v »Novih Zapiskih« 1922, 9—10) in je boj vseh krščanskih elementov zastaviti najprej na tej podlagi; sistem treh tipov bi prišel vpoštev, kadar bi se pokazala nemožnost uzakoniti enolno versko-etično šolo. Smernice bo podal v tem oziru gotovo jugoslovanski katoliški shod, ki se vrši letos. Terseglav.

Union catholique belge. Kakor po celnem svetu, tako se je tudi med katoličani v Belgiji pojavilo po vojni kritično stanje, oziroma desorientacija glede vrhovnih političnih smernic. Med vojno se je bila v parlamentu po zgledu Francije ustanovila »union sacrée« iz katoličanov, liberalcev in patriotičnih socialistov (ali socialpatriotov po komunistični terminologiji). Kakor po-

navadi pri vseh takih alijsah, so stroške nosili katoličani ter so se okrepili zlasti socialisti. Ta nevarnost je julija l. 1921 katoličane napolnila, da so ustanovili »Union catholique belge«. To ni katoliška ljudska stranka po nemškem, italijanskem ali slovenskem zgledu, temveč je zveza avtonomnih katoliških stanovskih in kulturnih organizacij, ki so se zedinile na en politični delovni program. Unija obsega ligo krščanskega delavstva, takozvani Boerenbund, to je kmetsko zvezo Flamcev in katoliške kmetске zveze Valonije, katoliško zvezo srednjih stanov ter osrednji odbor takozvani Cercles in Associations catholiques, ki odgovarjajo nekako naši kršč. soc. zvezi. Tako so torej belgijski katoličani svoj problem rešili: neodvisnost in akcijska svoboda posameznih organizacij v stanovskih zadevah (kmetsko vprašanje, delavsko vprašanje, vprašanje srednjih stanov) ter enotna fronta v vseh vse katoličane zadevajajočih političnih vprašanjih. Pri volitvah v parlament novembra meseca 1921, ki so se vršile pod geslom: za ali proti socialistični diktaturi, so katoličani zmagali, dasi absolutne večine, kakor so jo imeli pred vojno, niso dosegli. »Unior sacrée« se je razbila in so katoličani dobili akcijsko svobodo. Katoličani so se v tej zakonodajni dobi izkazali, vendar pa so se med njimi samimi pojavila nesoglasja glede finančnega in armadnega, zlasti pa glede vprašanja jezikovne avtonomije Flamcev, kjer so tudi mnogi katoličani centralisti. Da se ta nasprotja poravnajo, se je oktobra 1922 sklical generalni zbor »Union catholique« v Bruslju. Vsi govorniki so poudarjali potrebo katoliškega edinstva sredi mnogovrstnosti ter navideznega nasprotstva stanovskih in nacionalnih interesov (Valonci — Flamci). Zbor je bil lepa manifestacija tega edinstva in katoličani bodo imeli priliko izkazati ga v parlamentu. Na vsak način je njihov poskus enotne politične fronte med seboj neodvisnih katoliških organizacij zamimiv. F. T.

Katoliško dijaštvo v Nemčiji je sicer zelo nacionalno in je s celim srcem vdano misli narodne vzpostavitve Nemčije. Francoska okupacija bo prilila veliko olja v ta ogenj. Kljub temu pa se katoliško dijaštvo napram nacionalistični orientaciji ostale akademične mladine (glej Kulturni vestnik) precej skeptično obnaša. Del katoliškega dijaštva se sicer tudi navdušuje za nacionalno zvezo celokupne nemške omladine, takozvani »Hochschulring deutscher Art«, toda starešinstvo zadržuje najmlajše, da se zanj preveč ne angažirajo. Kakor povsod, je tu po sredi versko vprašanje. »Hochschulringovci« so za katoliške člane prikrojili »teorijo dveh svetov«: politično-realnega in versko-ideološkega, čes, da sta to dva drug od drugega čisto neodvisna vidika na svet, ki lahko drug poleg drugega obstojata, ne da bi drug

drugega motila! Seveda je v to svrhu potrebno, da človek sam zase stoji na »versko-ideološkem« stališču, ravna pa v življenju po »politično-realnem«. Ta rešitev ni nič kaj duhovita, res je pa, da je praksa žalibog večkrat taka tudi pri katoličanih. Vendar večji del katoličanov to rešitev odločno odklanja. »Ring« je socialno prehudo reakcionaren, plemensko šovinističen (antisemitstvo, ki so ga nemški katoličani vedno odklanjali) in poganski (Wodanov kult), da bi se katoličani mogli zanj preveč ogrevati. Sicer pa klije med nemškimi katoliškimi akademskim dijaštvom tako bujno versko in kulturno življenje, ki tako zadošča tudi njihovim nacionalnim potrebam, da jim ni treba iskati v to svrhu opore pri novoromantični reakciji nacionalistov. (Kölnische Volkszeitung.) F. Č.

Socialno vprašanje in gibanje.

»Socialistična stranka delovnega ljudstva« se je osnovala v Sloveniji 21. januarja t. l. Ta stranka je poizkus realizacije »enotne fronte proletariata« in so se na tej podlagi združili bivši komunisti ter socialdemokratski skupini okoli ljubljanske »Zarje« ter mariborske »Enakosti«. Krščanski socialci so izjavili, da v političnih in kulturnih zadevah ne more biti enotne fronte, pač pa je mogoča in potrebna dogovorna skupnost v strokovnih zadevah proletariata. To stališče je gotovo pravilno, ker bi krščanski socialci sebi in drugim lagali, ako bi drugačno stališče zavzeli. Narodni socialci tudi ne vstopijo v to fronto, ker ne stoje na marksističnem razrednem stališču. Programu, ki ga je S. S. D. L. sklenila, v ekonomskem pogledu ni veliko ugovarjati, v kulturnem oziru pa zahtevajo »ločitev vseh štirih cerkev od države: vse cerkvene organizacije naj se proglasijo za privatne, ki se upravljajo samo z lastnimi sredstvi. Šola naj bo svobodna in od cerkve neodvisna«. — Torej vera privatna stvar — čisto v smislu liberalne buržuazije. Ako bi se pa to še dalo akceptirati kot manjše zlo v primeri s popolno negacijo vere in cerkve, kakor jo zagovarja ruski boljševizem, ni mogoče priznati upravičenosti gesla »od cerkve neodvisne šole« niti z buržuazno-marksističnega stališča, da je vera privatna reč vsakega posameznika. Če je privatna reč, pa naj o šoli odločajo starši po principu svobode vesti, da bo vsak imel tisto šolo, ki njegovemu privatnemu mnenju odgovarja. Dosleden torej ta program v kulturnem oziru vsekakor ni. K.

II. socialistična internacionala, oziroma izvršilna odbora druge (amsterdamske) in poltretje (dunajske) delavske internacionale sta na konferenci v Kölnu sklenili dnevni red za skupni kongres v Hamburgu dne 31. maja 1923, kjer se obe internacionali združita.

Katoliška delavska internacionala. V zadnjem času se je vršilo več posvetovanj zastopnikov katoliških delavskih organizacij s celega sveta, kjer se je sklenilo, da se še leta 1923 skliče katoliška delavska internacionala. Predpriprave so se poverile Holandcem, ki so v tem oziru najbolj naprej. Krščanski delavski voditelji so edini v tem, da niti kapitalizem niti socializem ne odgovarjata idealu krščanske družabne organizacije; zelo težko pa postaja vprašanje, ko gre za konkreten program. Na vsak način je treba velikansko potencialno energijo, ki leži v krščanski religiji, izkoristiti; dozdej so se poizkusi v tej smeri uresničevali v dosti skromni meri. K.

Slovanski svet.

The Slavonic Review. Pod tem naslovom je začela izhajati pod izdajateljstvom Bernarda Pares, Seton-Watsona in Harolda Williamsa v Londonu (King's College, Strand, London, W. C. 2.) revija, ki je namenjena proučevanju slovanskih narodov. To je redna publikacija »Šole za slovanska vprašanja«, ustanovljena na King's - koledžu londonske univerze. Številka 2. prinaša članka Konstantina Skirmunta in Stanislava Kutrzeba o gospodarskem in političnem napredku Poljske. Skirmunt označuje Poljsko kot predstražo zapadne civilizacije napram nevarnostim z vzhoda; poudarja težave, ki jih ima nova država premagati: njeno bivšo razcepljenost med tri države s popolnoma različno politično upravo in gospodarsko organizacijo, vojna razrušenja in odsotnost vsakršnih naravnih meja razen Karpatskih gor na jugu. Kljub temu še Poljska konsoliduje. Kutrzeba ta napredek natančneje opisuje tako v političnem kakor v gospodarskem oziru. Žal, da pisatelj (Poljak) gre mimo najkočljivejšega vprašanja — ukrajinskega — s par besedami. — Seton-Watson piše o Transilvaniji, sledi zgodovinska kozerija o nekaterih čeških reformatorjih, Mihailo Gavrilović pa nadaljuje svoje zgodovinske članke o Diplomatičnih odnošajih med Anglijo in Srbijo v prvih desetletjih 19. stoletja. — V Pregledu nahajamo konspektivno sliko o sedanjem položaju sovjetskega sistema v Rusiji, ki pa ne prinaša nič novega, česar bi ne bilo v dnevnih listih; pač pa je zanimiva sodba, da sovjeti delajo namenoma na to, da bi se na Balkanu zanetila vojska in revolucija. — Pregled o poljskih političnih zadevah karakterizuje strankarsko borbo med desnico in levico in prinaša rezultat volitev v prvi sejem in senat republike, ki je sledil novembra meseca ustavodajni skupščini. Desnica šteje v sejemu 169 poslancev, v senatu 52; levica pa v sejemu 189, v senatu 32; blok narodnih manjšin v sejemu 83, v senatu 21; komunisti v sejemu 2; vrhtega je v senatu še 6 nestranskarskih poslancev; vsega skupaj

poslancev v sejemu 443, v senatu 111. — Med pregledom knjig je interesanten referat o »Vospominanjih carstvanja Nikolaja II.« (1922) od pokojnega ministra grofa Wittta, enega najboljših državnikov in finančnikov Rusije v začetku našega stoletja. Witte je pristaš nekakega prosvilljenega samodržavja, ki bi imelo pod seboj inteligentno in pošteno upravo, odgovorno vladi, reforme naj bi izšle odzgoraj in predvsem prinesle kmetu gospodarsko svobodo. Liberalno in socialistično inteligenco Witte sovraži, smatrajoč jo za popolno nesposobno za stvariteljno delo. Ravno zato je njegova kritika ruskega carizma tem bolj zanimiva. Witte opisuje vso gnilobo tega sistema in smatra za eno glavnih povzročiteljic propada Rusije ženo Nikolaja II., Aleksandro Fjodorovno. Nikolaj II. sam je bil brez volje, inteligentent »pod povprečno mero«, neodkrit in dvoumen. Dvor vlada vse, še močnejša pa je tajna policija, ki ne zasleduje samo revolucionarjev, ampak tudi ministre. Steber nikolajevskega absolutizma, znani oberprokuror sinoda, Pobjedonoscev, se jako izborno označuje kot »človek blesteče inteligence, toda intelektualni nihilist« — takorekoč reaktor na vsled svojeja vse zaničujočega skepticizma (specifična črta ruskega inteligenta). Vsa najvažnejša državna dela se obavljajo v sferi večnih intrig. Dvor je popolnoma ločen od naroda. Witte opisuje svoje finančno delovanje, svoja prizadevanja, da prepreči pustolovsko vojno proti Japonski, portsmouthski mir, svojo vlogo ob revoluciji 1905 in ob oktobrskem manifestu ter pod poznejšo zopetno reakcijo, kjer pa marsikaj skriva in sebe hvali: očitvidno ne vedno objektivno. Njegova karakteristika carizma pa je trajne vrednosti in se ujema z vsem, kar se je o tem že pisalo. — V tem pogledu imamo iz novejšje dobe še spomine bivšega poslanika Izvolskega, knjigo bivšega francoskega poslanika na petrogradskem dvoru Paléologue-a (La Russie des Tsars pendant la Grande Guerre) in Pisma carice Aleksandre Fjodorovne carju Nikolaju II., ki vsi potrjajo Wittejevo karakteristiko carizma. Nesporno je zdaj zlasti iz pisem carice, da je bil pravi vladar Rusije demonski pohotnež kmet Rasputin, da je carica popolnoma obvladala carja, da je smrtno sovražila Rodzianka, predsednika dume in demokracijo sploh in da je revolucija bila naraven produkt nevzdržljivih razmer. — Nadalje izvemo, da so pesmi o Marku Kraljeviču prevedene na angleški jezik od Lova (Cambridge 1922). — Hannes Sköld, Lund, 1922, je napisal »Zur Chronologie der štokavischen Akzentverschiebung«. — V beležkah vidimo, kako zelo se v Nemčiji proučujejo slovanska vprašanja. Na vseh 18 nemških visokih šolah se predava o slovanskih jezikih, slovstvu, zgodovini, politiki in gospodarskih problemih. Angleška revija po pravici vidi

v tem znak velikih prizadevanj Nemcev, da dobijo v Rusiji prevladajoče stališče in opominja Angleže, naj zoper to započnejo edino pravilno protiakcijo, obstoječo v marljivem proučevanju slovanskih problemov, ki so jih Angleži doslej zelo zanemarjali. — Iz neke beleške na koncu posnemamo, da se na ljubljanski univerzi zlasti po prizadevanju lektre, gospe Copeland, marljivo goji angleški jezik in literatura in se omenja »Jugoslav Society for the study of English«, koje predsednik je dr. Gustav Gregorin, podpredsednik pa dr. Franc Skaberné.

F. T.

Etično-socialni nazor Adama Asnyka.

Lani meseca avgusta so Poljaki obhajali 25 letnico smrti enega svojih največjih pesnikov — Adama Asnyka. Njegovo življenje je bilo zelo burno; kot revolucionar je živel v prognanstvu ter se filozofično v Heidelbergu globoko izobrazil; v Galiciji se je kot romantični idealist razočaral nad golim materializmom ljudstva. Ako bi bil Asnyk samo pesnik, ki bi ga bilo to doživetje duševno ugonobilo, a on je bil tudi znanstvenik in mislec. Po dolgih bojih se je kot rešilne ideje oklenil evolucionizma temeljem Darwinovih in Spencerjevih naukov. Ta pot ga je dovedla tudi do socializma. O tem Asnykovem razvoju piše Julija Dickstein v zadnjem lanskem zvezku »L'Europa Orientale«: »Asnyk je razumel, da je danes prezgodaj hoteti živeti od idealov, kajti v človeški družbi je še toliko revščine in toliko krivice in človeštvo kot celota še ni zrelo za duhovni simpozion. »Idealne« dobe, ki smo jih videli v preteklosti, tedaj niso bile drugega nego odlomki in so se morale zato umakniti; zapustile pa so nam hrepenenje po idealu in moč, da mu sledimo. Danes mora človeštvo »misliti na sinove, ki umirajo od lakote«, »zravnati razlike, ozdraviti vekovne krivice«. — Asnykova filozofija je tesno prepletena s socialnim vprašanjem in pesnik z zaupanjem pričakuje njegove rešitve. V ciklu sonetov opeva ljudstvo kot Herkula. — Med vrednote, kine bodo prešle, šteje Asnyk »zavest skupnih virov, ki se krilata povzpenja od zvezde do zvezde«, dočim je vse ono, kar nosi pečat egoizma, prah in ne bo vstalo iz groba. — Geslo Asnykove etike je »splošna vzajemna odgovornost človeškega rodu«, ki nas spominja Dostojevskega (Bratje Karamasovi) in morda tudi Nietzscheja (Also sprach Zarathustra... die fernsten sollst du lieben...). Vse človeštvo je zrastle iz debla, čigar korenine prodirajo v najgloblje plasti, ki so nepristopne za naše raziskavanje. Generacije in posamezniki so brsti in listi, ki venčajo veje tega drevesa. Dalje primerja pesnik družbo s koralnim grmom, sestojecim iz individuov, ki sami zase nič ne pomenijo, ampak le v celoti, v kateri so se skupaj organsko razvili in za katere velja načelo: eden za vse in vsi za enega; družina enega duha z enim edinstvenim ci-

ljem. Trda dolžnost vzajemnosti sili še preteklost, da odgovarja za sedanost in na nas bo padla nekega dne teža krivde tistih, ki pridejo nekoč za nami! Kajti kakor sami rastemo na polju starega reda, tako smo sejalci bodočih redov. — Asnyk je prorokoval vstajenje Poljske, toda v novi, zgodovinskemu razvoju primerni obliki. In še za to novo Poljsko je pustil opomin: »Boj še ni končan, danes je zmagovalec tisti, ki bo dal drugim največ luči.« — a.

Ruski vplivi na poljsko dušo. O tem razpravlja vseučiliški profesor Marijan Zdzichowski v Vilni v svojem delu »Wplywy rosyjskie na dusze polska« (Krakov 1920). Pisatelj je velik nasprotnik ruskega duha, čigar znak je maksimalizem ali po današnje boljševisem. Maksimalizem zahteva za človeka v moralnem oziru a) oltuno popolnost, v socialnem raj na zemlji, a v političnem univerzalizem despotizma. Ker se pa absolutno na zemlji ne da doseči, je maksimalizem negacija realnosti. Zdzichowski poziva poljsko mladino, naj se upre demoralizujučemu rusкому vplivu in se oklene tradicij poljskega naroda, ki mu je poverjena mesijanska naloga in ki je bil križan za obnovo človeškega rodu. — Sodba Zdzichowskega glede ruske mentalitete je zelo pravilna, seveda samo v shematičnem smislu. Dostaviti pa bi bilo, da so Poljaki bolj nego sami vedo in čutijo, tudi od te mentalitete prešinjani. Tudi oni so vse kaj drugega nego realisti. Vzrok najbrž ni samo ta, da so se vsega tega od Rusov navzeli, ampak v neki imanentni sorodnosti duha. Čim bolj se Rusi in Poljaki med seboj sovražijo, tembolj so si v nekem prav intimnem pogledu sorodni. — a.

Prebivalstvo Poljske. Prvo ljudsko štetje v sedanji Poljski se je izvršilo dne 30. septembra 1921. Uspeh je prinesel »Moniter Polski« dne 30. junija 1922. leta. Našteli so 25.372.447 duš, v čimer pa ni všteto prebivalstvo poljske Šlezije, vilnskega ozemlja in svobodnega mesta Gdanska, kakor tudi ne vojaštvo. Po posameznih pokrajinah — vojvodinah — je razdeljeno prebivalstvo nastopno: Varšava 2.112.106; Lodz 2.251.097; Kielce 2.534.214; Lublin 2.085.557; Bialystock 1.302.259; Nowogrodek 1.300.069; Polesje 876.665; Volin 1.433.157; Poznanj 1.974.057; Pomoransko 939.495; Krakov 1.990.099; Lvov 2.718.85; Stanislawow 1.348.481; Tarnopol 1.429.627; Cieszyn 145.232; Varšava-mesto 931.176. — Po spolu se deli prebivalstvo na 12.094.891 moških in 13.277.556 žensk. Kar tiče narodnosti, izkazuje ljudsko štetje — ki so ga izvedle poljske oblasti, česar ne smemo pozabiti — 17.359.883 Poljakov ter 8.012.564 drugorodcev. (Ukrajinci sami cenijo svoje prebivalstvo na toliko milijonov! Največ drugorodcev je v nastopnih vojvodinah: V Volinju 1.225.225, Lvovu 1.193.105, Stanislawowu 1.054.100, Tarnopolu 795.679. V odstotkih znaša poljska večina v

celi državi 68.4%; v Volinju je 14.5%, v Po-lesju 21.8%, v Lvovu 56.1%, v Krakovu 93%, v Kielcach 91.2%, v Varšavi 89.7%, v Lublinu 85.2% Poljakov; podobno prevladuje poljsko prebivalstvo v Lodzu, Poznanju in na Pomoranskem. Na kvadratni kilometer odpade na Poljskem povprečno 68.7 prebivalcev. Najbolj gosto so naseljene vojvodine: Cieszyn s 143.9, Krakov s 114.1, Lvov s 100.6 in mesto Varšava s 7695.7 prebivalcev na kvadratni kilometer. Razen Varšave spadajo med velika mesta Poljske republike: Lodz s 451.813, Krakov s 181.700, Lvov z 219.193 in Poznanj s 169.793 prebivalci. — Tako po pravici računano, je poljska republika poljska nekako samo na polovico. — (L'Europa Orientale, december 1922.) —a.

Težave glede obnove ruskega kmetijstva. Delegat italijanskega odbora za pomoč ruski deci dr. Umberto Zanetti-Bianco, ki je potoval po Rusiji, je v svojem poročilu označil potrebe za obnovo ruskega kmetijstva nastopno: Kakor je že Litvinov izjavil v Haagu, potrebuje Rusija za preskrbo živine in kmetijskega orodja kmetom okroglo 1½ milijardo zlatih rubljev in približno toliko za obnovo prometnih sredstev. Kar se tiče živali, se je perutnina v nekaterih krajih zmanjšala malone za 100 od sto, t. j. izginila je skoro popolnoma. Pravtako je popolnoma propadla presičjereja. Od ostale živine je ostalo 40 do 50% ali še manj. Najdlje so povsod čuvali krave zaradi mleka, ki so jih — ob pomanjkanju volov — uporabljali tudi kot vprežno živino. Seveda so krave ob težkem delu in pomanjkanju krme kmalu ostale brez mleka. Obnova živine v Rusiji se naenkrat sploh ne da izvesti, ako bi tudi bila denarna in prometna sredstva na razpolago. Saj je število živine v celi Evropi zelo padlo in bo mogoče živinorejo le polagoma zopet dvigniti na potrebno višino. — Kakor ob živino je prišel ruski kmet tudi ob svoje kmetijsko orodje. Saj od leta 1914. do 1922. ni mogel kupiti nič novega niti popraviti starega. Plugov, bran in podobnega orodja je ostalo komaj še 50%. S čim naj potem kmet obdeluje zemljo? Tu je nujna pomoč Evrope mogoča. Naj se pa ne ravna tako, kakor je lani ravnala Amerika, ko je Rusija nakupila tamkaj semensko žito, pa ga do srede februarja še niso bili odposlali, tako da je došlo za pasetev prepozno. V Rusiji je treba računati še z eno posebno oviro: pomanjkanjem prometnih sredstev. Železnice je malo, večinoma so v skrajno slabem stanju, a ogromni prostori so brez vsake železniške zveze. Seveda so tudi ceste take da ne zaslužijo tega imena. Vprežne živine ni, enako primanjkuje avtomobilov in kamionov. Tudi se vozila na brezcestnih daljah hitro izrabljajo in je treba imeti vedno s seboj nadomestne dele, drugače se kmalu obtiči sredi daljav. Vsled teh prometnih razmer je pomoč stradajočim tako težavna in počasna in se podpora tako neenako razdeljuje. Zadosno šte-

vilo avtomobilov in kamionov z nadomestnimi deli je torej neobhodni pogoj tudi za uspešno obnovo ruskega kmetijstva. (L'Europa Orientale, december 1922.) —a.

Politika.

Program Nemške stranke v kraljevini SHS. Dne 17. decembra prošlega leta so zastopniki nemškega naroda v naši državi sprejeli na zboru v Hatzfeldu politični program, kateri se deli 1. v splošni del in 2. v osobite zahteve. Iz prvega dela žarko odsevajo dejanske upravne razmere v naši državi, ki ne težijo samo nemških državljanov, ampak vse brez izjeme. Člen 1. zahteva dejansko izvršitev najelementarnejših po ustavi zajamčenih svoboščin, člen 2. izvršitev pravne enakosti vseh cerkva na podlagi principa verske avtonomije, člen 3. ponostavljenje upravnega aparata in uradniško službeno pragmatiko, člen 4. izvršitev vseh socialnovarstvenih določb ustave, člen 5. davčno reformo in pravično izenačenje davkov, zmanjšanje posrednih davkov ter povišanje eksistenčnega minimuma, zlasti pa za nemške državljane važno prevzete vseh državnih obveznosti napram osebam in napravam ter ustanovam, pripadlim naši državi iz drugih držav, člen 8. izplačanje vojnih posojil, člen 9., da naj vojaki po možnosti služijo v svojem domovinskem okrožju, člen 10. pravično ljudsko štetje, člen 11. prijateljsko razmerje do vseh držav, trgovinske pogodbe in olajšanje malega obmejnega prometa, člen 12. izenačenje zakonov, uzakonjenje postavnih materij potom zakonov in ne potom naredb, in odpravo vseh protiustavnih zaprek, ki se delajo nemškimi državljanom v pogledu njihove ustavno zajamčene udeležitve pri postavodaji. — Drugi del je nanaša na posebni položaj, v katerem se nahajajo naši sodržavljeni nemške narodnosti v SHS. Zahteva, da mora biti vsakemu državljanu svobodno, da svojo narodnost opredeli sam (1). Nemško prebivalstvo tako kot celota kakor kot občina, konfesija, privatno društvo ali posameznik imej pravico svobodno ustanavljati šole, jih vzdrževati, pod državnim nadzorstvom upravljati in učne moči nastavljeni (2). V svrhu vzdrževanja istih ima država prispevati vsoto, ki odgovarja davčnemu deležu nemškega prebivalstva. Šolo imajo otrokom izbrati starši. Verouk se ima poučevati v nemškem jeziku od nemških veroučiteljev in vse priznane konfesije se imajo sorazmerno gmotno podpirati (3). Člen 4. zahteva jezikovno enakopravnost, važen pa je člen 5., v katerem Nemci zahtevajo »za politično upravo, finance in sodstvo kakor tudi za vse ostale panoge uprave nacionalno razmejitev upravnih oblasti in v okviru taistih samoupravno pravo občin, mest, okrajev in municipijev ter nastava-

vitev uradnikov potem lastnih upravnih teles«. Glede samoupravnega principa se smejo torej Nemci šteti med naravne zaveznike vseh proticentralističnih strank v Jugoslaviji. Zahteva se nadalje reforma volilne pravice po čistem proporciju, svoboda volitev in vestna sestava stalnih volivnih list (6). Glede agrarne reforme se zahteva, da se mora taista izvajati z ozirom na potrebe male posesti izključno po socialnih vidikih, ne da bi se favorizirala kakšna izvestna vera ali narodnost ali kakšen poseben sloj (srbski dobrovoljci) namesto onih nemških staropriseljenih kmetov, ki so že dozdej veleposredstva obdelovali kot mali najemniki ali kmetjski delavci. Izplačati se pa ima tudi pravična odškodnina in se občinska, šolska in cerkvena posest ne sme razlaščevati (7). Zahteva se nadalje odprava protipravnih sekvestrov nad nemškimi trgovinskimi, industrijskimi in kmetijskimi družbami ter sanacija vseh protizakonitosti, izvršenih nad nemškimi društvi in ustanovami, vrnitev društvenega premoženja, vzpostavitev društev v njih zakonita prava ter povrnitev prizadete škode (11). Končno se zahteva nemški deželni kulturni svet in en državni tajnik za nemške zadeve (12). — K.

Revije in knjige.

»Novi Zapiski«, št. 9—10, 1922. (A. Prepeluh in dr. Lončar.) V tej številki je predvsem omeniti članek A. Koprivca o »sodobnem osnovnem šolstvu«, ker med drugim toplo zagovarja enotno državno šolo na versko-etičnem temelju. On pravi: »Za višjo šolsko izobrazbo je terjati posebno duševno sposobnost po posebnem izboru v smislu enotnega šolstva. Po vsej znanstveno dokazani objektivni upravičenosti verstva moramo za nasičenje, dopolnjevanje in zakroženje vzgojnega smotra uporabljati verske vrednote. Tesno združena z verstvom dobi vzgoja pravi pomen (podčrtali mi), zadobi stalno, vzdržno obliko glede časa in kraja, da postane dedna, radi tega nezavestna (Le Bon), da tvori trdo osnovo za uspešno udeleževanje krepostnega napredka. In uprav za nas Jugoslovane vsebuje verstvo velik del narodne duše. Uporabljati imamo verstvo tem bolj, ker etika sama nima naloge dati npravnih norem (podčrtali mi), ampak preizkušati obstoječe glede vsebine in njih nastoja. (Wundt).« — Vendar pa pisatelj kritikuje današnje metode verskega pouka, ki se njemu zde pogrešene. »Današnji metodi verskega poučevanja pa nikakor ne moremo priljevati. Živ duh religije se ne sme izsiljevati, ne sme biti sestavljen samo iz besedičenja, učenja na izust in gole abstrakcije. Brezbržižni verski pouk, ki deluje zgolj z abstraktnimi pojmi, ki mu je živa sila verstva in verske vzgoje le sredstvo, je često sokriv na sodobni verski in

moralni indolenciji. V interesu npravne vzgoje se usojamo tudi tu soodločevati v smislu tega smotra: Smoter verskega pouka je, da vzgoji učencu čuvstvenost s krepko voljo k prirodni čistosti, samozatajevanju, pokornosti zakonom in dolžnostim, resnicoljubnosti in samostojnosti ter tako pripomore k vzgoji krepostnega značaja.« — Če bi temu res bilo tako, bi imel pisatelj čisto prav; zdi se nam pa, da so metode verskega pouka v zadnjih časih vendarle precej napredovale baš v avtorjevem smislu. — »Novi Zapiski« nam končno naznanjajo, da radi velikih stroškov prenehajo. To je zelo obžalovati in se bo v našem kulturnem življenju zelo občutilo, ako kulturni delavci, kakor so dr. Lončar, Prepeluh i. dr. ne bodo začasno imeli organa, v katerem bi objavljali svoje smernice, ki so dajale slovenstvu sredi današnjih razmer toliko krepke pobude za naš samostojni narodni in kulturni razvoj. P. A. T.

Most v življenje. Anton Čadež. 1923. — Knjiga je v prvi vrsti namenjena kot šolska knjiga gojenkam višjih dekliskih, gospodinjskih in podobnih šol. Je pripomoček k etični samovzgoji. Socialna plat ni zanemarjena; to so dela telesnega in duhovnega usmiljenja, strogi, a zdravi nazori o seksualnem življenju in vzgoja za praktično gospodinjstvo, varčnost in posebno za karitativno delo dobre žene. To so reči, ki jih potrebujemo baš v naših časih, ko nekatere buržuazne družine, katere nimajo za seboj niti kakšnih meščanskih kulturnih tradicij, izmečejo za eno poroko po 50.000 kron, druge pa stradajo v pravem pomenu besede. Naš lahko-mišljeni vek, ki se je po raznih teorijah le še bolj razvadal, potrebuje takih solidnih misli, kakor jih tu zastopa avtor. — a.

Spolnui zapovedi! Spisal Franc Bernik, župnik v Domžalah; I. + II., 1922, samozaložba. — Dobro poljudno knjigo je veliko težje spisati, nego bodisi dobro bodisi slabo učeno, za strokovnjake ali inteligenco namenjeno. Bernik je v tem svojem delu, ki je nekaka moralna za najširše ljudske sloje, združil temeljitost in solidnost argumentov z živahnim slogom, kateri se ne izgublja v abstrakcijah, ampak je nazoren, plastičen in ne išče zgledov v prošlosti, ampak v neposrednem današnjem življenju. Vse najde tu naš preprosti človek jasno razloženo; vprašanje vojske, socializma, komunizma, kapitalizma, spolne čistosti in vzdržnosti itd. Nekatere netočnosti (n. pr. 234 — Paragvaj!) ne škodujejo celoti. Knjigo preveva zdravi socialni duh. Te vrste knjige se najbolje uporabijo, če se v družini v prostem času naglas čitajo. Delo je zelo obširno, izbere se pa za čitanje lahko poljubno poglavje. — a.

Die slavische Volksseele (Schriften zum Verständnis der Völker) von K. Nötzel und A. Barwinsky. Verlag E. Diederichs, Jena. — Omenjeno založništvo je zamislilo serijo publikacij, ki naj ustvarijo

podlago za medsebojno umevanje narodov. Pričujoči zvezek o slovenski narodni duši imenuje »Kölnische Volkszeitung«, glasilo katolikov, »ein vornehmes Kabinetstück«. Sami še nismo imeli prilike to knjigo vpregledati.

Il socialismo del dopoguerra a Trieste. A. Oberdorfer. (Firenze, Vallecchi 1922, s. 154.) Knjiga opisuje razvoj tržaškega delavskega gibanja po vojni. V osredju stoji razpor med socialisti in komunisti. Kakor znano so v Trstu zmagali komunisti in potisnili socialiste popolnoma v ozadje. Vzeli so jim celo bivše skupno glasilo »Lavoratore«. Danes je ta doba za nami, kajti fašizem obvladuje popolnoma javno življenje Trsta in se polasča tudi delavstva. Za nas Slovence je knjiga v toliko zanimiva, v kolikor so bili v teh bojih udeleženi tudi slovenski delavci. Slovenski proletariat je bil v Trstu izvečine včlanjen v italijanski socialistični ali pa v komunistični stranki. V Trstu namreč ni bilo in ni še danes slovenske delavske organizacije. Zato je v knjigi Oberdorferja zapopaden drobec slovenske politične zgodovine. Dr. B.

Revue de Métaphysique et de Morale (oktober—december 1922). Po najnovejši modi je ta številka posvečena enemu vprašanju: mentaliteti Zedinjenih držav severne Amerike. Napisali so o tem večinoma ameriški univerzitetni profesorji. M. Perry se bavi v prvi vrsti s socialnimi problemi Zedinjenih držav. Socialno vprašanje obstoja seveda tudi v Ameriki. Tudi tu imamo nasprotstvo med čezmernim bogastvom in velikim siromaštvom. Toda ono se odigrava v Ameriki drugače, nego v Evropi. Amerikanec je realist, neomejeno zaupa v bodočnost znanstva in stvariteljne volje ter je prepričan, da se napredek celokupne družbe snuje na zasebni lastnini in s v o b o d i pod garancijo zakona in reda. (Mentaliteta Amerikanca se torej od Washingtona dalje ni nič izpremenila.) Bog Amerikancev je njihova konstitucija (ustava); te se nihče ne sme dotakniti. Če dobre naprave slabo funkcionirajo, je to krivda ljudi. Amerikanci se klanjajo pred večino. Predsednik predstavlja idealni element, reprezentančna zbornica realistični, ki korigira previsoke polete predsednikove (Wilson!). Amerikanec je sovražnik počasne in pedantične birokracije, to je tudi eden izmed vzrokov, da Amerikanec ni simpatičen socializem, ki zahteva velikansko število uradniškega aparata. V Ameriki se hitro živi in hitro dela. Razredno nasprotstvo je po sodbi Perryjevi v Ameriki manjše nego v Evropi zato, ker so razredne razlike bolj tekoče, ker se razredi med seboj pronicujejo, ker je lahko iz enega preiti v drugega, ker se stanovska pripadnost lahko hitro menja. Seveda je tudi Ameriki treba socialnih reform. Perry misli, da je rešitev problema v tem, da se reducira profit kapitala na minimum, plača delavčeva pa na

tak maksimum, da se ne ovira iniciativa in ne zniža produkcija. Delavec mora razumeti, da je njegovo blagostanje odvisno od blagostanja podjetja. Do te zavesti pa bo prišel, če se mu dovoli udeležba pri dobičku in izvestna mera kontrole nad »demokratiziranim« podjetjem. — Slika Perryjeva je nekoliko preveč optimistična in med drugim molče preide veliko plemensko nasprotstvo med belimi in črnimi. — M. Sherman obravnava ameriško literaturo. Amerikanci nimajo niti tako bogate niti tako visoko razvite literature, kakor Evropa. Imajo pa nekaj zelo visokih pesnikov, romansičev in mislecev: Emersona, Walt Whitmana, Edgar Allan Poe-a. Sherman nam slika še neko najnovejšo šolo, koje predstavitelj je M. Dreiser. Ta šola je grobo naturalistična, pacifistična, protireligiozna, antiamerikanska. Clovek ji je »požrešna in pohotna opica«. Proti tem tendencam se poudarja stari solidni demokratični ameriški puritanizem, ki slavi svoj triumf v abolicionizmu alkohola. »Amerikanska zavest na ta način iz demokracije, ki jo drugi obrekujejo, da ponižuje ljudstvo, napravlja orodje reform in socialne obnove.« I. K.

Max Weber († 1920), *Wirtschaft u. Gesellschaft* (Tübingen, Mohr) je izšel zadnji zvezek do str. 840. Cela knjiga obsega sledečo vsebino: I. Die Wirtschaft und die gesellschaftlichen Ordnungen und Mächte. Str. 1—179. — II. Typen der Vergemeinschaftung und Vergesellschaftung. Str. 181 do 600, in sicer: 1. Wirtschaft und Gesellschaft im Allgemeinen; 2. Typen der Vergemeinschaftung und Vergesellschaftung; 3. Ethnische Gemeinschaften; 4. Religionssociologie; 5. Markt; 6. Die Wirtschaft und die Ordnungen; 7. Rechtsociologie; 8. Der Staat. — III. Typen der Herrschaft (str. 602 do 820): 1. Herrschaft; 2. Politische Gemeinschaften; 3. Machtgebilde, Nation; 4. Klassen, Stand, Parteien; 5. Legitimität; 6. Bureaucratie; 7. Patrimonialismus; 8. Patriarchalismus und Feudalismus; 9. Charismatismus; 10. Umbildung des Charisma; 11. Staat und Hierokratie. — Register. — Knjiga je največja nemška sociologija, prinaša ogromen material, je pa razmeroma lahko čitljiva; najzanimivejše so psihološke utemeljitve socialnega življenja. F. Čibej.

Barth, Philosophie der Geschichte als Soziologie. I. Teil. — Grundlegung und kritische Übersicht. 3./4. Aufl. 1922. Str. 870. — Opozarjamo na to delo, ki obsega najobširnejšo in najzanesljivejšo kritiko vseh socioloških teorij in je nujen pripomoček za vsak sociološki študij, pravcati leksikon. Obenem omenjamo še:

Simmel Georg († 1918), *Sociologie*, str. 578, 8°, 1922 (Duncker-Humboldt, München) je izšla v drugi izdaji. Knjiga prinaša obsirne študije o problemu sociologije, o grupah, štrajku, nad- in podrejenosti, o skrivnih družbah, o krizanju socialnih pla-

sti, o revežu, o samoohranitvi socialne grupe, o socialni psihologiji. Vpoštevava v prvi vrsti psihološko strano socialnih tvorb in razmer. Knjiga je bila leta 1908 prvo sociološko delo te smeri, ki ji pripadajo danes v Nemčiji Vierkandt, von Wiese, sorodni Weber, Scheler, Honigsheim. Razmeroma težko pisano delo je vredno študija in krščanski sociolog lahko brez pridržka podpiše večino izsledkov.

F. Čibej.

Feldmarschall Conrad; Aus meiner Dienstzeit 1906—1918. To, že do treh debelih zvezkov narastlo delo predstavlja osebne spomine bivšega generalštabšefa c. kr. avstroogrške armade, ki pa vsebuje velikansko število zgodovinskih dokumentov, katere bo bodoči genialni zgodovinar svetovne vojske s pridom uporabil. Conrad von Hötzendorf dokazuje, da je bil njegov politično-strategični načrt prav: ne pustiti, da sovražniki izberejo trenutek, da vsestransko pripravljene udarijo na Avstrijo, nego sam tisti moment ujeti, ko je bilo še izgleda, da Avstrija dobi vojsko, ki je bila neizogibna. Kot vojak ima Conrad popolnoma prav in tudi s subjektivno-moralnega stališča mu pravična zgodovina najbrž ne bo očitala, da je s tem monarhijo namenoma gnil v vojsko, ki bi se ji bilo mogoče izogniti; ko je Conrad prevzel faktično odgovornost za armado, so stvari bile notranje že tako dozele, da po človeškem presodku ni bilo drugega izhoda. Šanse za zmago so potem gotovo na strani tistega, ki svojega nasprotnika prehitil. Moti se pa Conrad in drugi avstrijski in nemški povojni zgodovinarji, kakor n. pr. Sosnosky v svojih drugih sodbah čisto političnega značaja. Oni bi namreč radi dokazali, da ti in mnogoštevilni drugi dokumenti dokazujejo, da so centralne velesile bile napadene in da so se nahajale zgolj v položaju samobrambe. Tako n. pr. so se nedavno objavili tudi razni telegrami Izvolškega in Sasonova, iz katerih skoro nedvoumno sledi, da so Francozi že leta 1913. zamislili razdelitev Nemčije in njeno notranjo razdrobitev, točno tako, kakor to danes res izvršujejo. In vendar vse to nič ne dokazuje, kakor nič ne dokazujejo nasprotni dokumenti, ki jih objavljajo velesile antante. Prvič še danaj ni ves material znan, drugič je veliko uničenega, tretjič se ravno najvažnejše in odločilne stvari sploh ne zapišejo, četrtič podleži podani material vedno le subjektivni presoji, neglede na to, da se pisana beseda katerekoli diplomatske brzojavke nikoli adekvatno ne ujema s tem, kar je dotičnik mislil in hotel. Nočemo tega poudarjati, da je vprašanje o vojni krivdi

in nekrivdi naravnost metafizičnega značaja, kjer treba poseči daleč do največjih in še nedoumljenih moralčnih zakonov vesoljstvenega reda, ne — jasno je povprečnemu človeškemu razumu to, da, kolikor je tu krivde, leži enako na vseh; bolj na vladajočih slojih, manj na velikih masah. Svetovna vojna 1914/18 pa je v svojem dnu bila borba stare Anglije z dvigajočo se nemško buržuazijo za prevlado na svetovnem blagovnem trgu in pohlep po gospodstvu nad njim je bil na obeh straneh enako velik; kdaj in na čigavo brzojavko ali po katerih besedah je izbruhnil oboroženi konflikt, sploh ni nobenega bistvenega pomena; tudi zamislil ga ni noben posameznik, ampak se je razvil polagoma in istočasno v tisoč in milijon človeških podzavestih. Sploh je to vprašanje za modroslovce in zgodovinarje, ne pa za generale in diplomate, ki ga samo izrabljajo zopet le v politične namene. Kar pa se posebič Avstrije tiče, je značilno, da njeni nemški ideologi še danes niti malo ne uvidijo, da monarhije ni razdrila zloba, zla volja, principiello puntarstvo in podobno. Na tak naiven način presojuje tudi ruski monarhisti padec samodržavja, s to razliko, da na orientalsko-mistični način revolucijo izvajajo direktno od Luciferja, oziroma od njegovih pomagačev na zemlji, nesrečnih Judov. Avstrijski Nemci pa, ki racionalneje mislijo nego Rusi, in ki so s Slovani stoletja živeli eno državno življenje, bi pač vsaj danes že lahko prišli do spoznanja resničnih vzrokov propada velike avstroogrške monarhije, ki jo je zgodovinska nujna ravnokar razdrila kakor jo je ustvarila. Klice razpada so se položile že z reformacijo, protireformacijo in belogorsko tragedijo; višek eotne državnosti je bil z Marijo Terezijo dosežen, pa tudi že prekoračen. Kajti belgijska in ogrska vstaja pod Jožefom II. že značita začetek razpadalnega procesa. Prišel je Napoleon z idejami francoske revolucije in kako je habsburški imperij takrat naznotraj že bil načel, kaže najbolj doba »gemütlich« tirana Franca I. s svojim policaj-sistemom. Da pa Sosnosky ne vidi političnega in gospodarskega zatiranja nenemških narodov v Avstriji vsaj v poznejši dobi na eni ter njihovo notranje doraščanje do lastne državnosti na drugi strani in da ne vidi, kako je v monarhiji vsaka notranja idejna vez celote sama ugašala — to se nam zdi res silno čudno. Ta stvar pa je precejšnjega pomena, ker kaže, da se je mišljenje Nemcev po svetovni vojni zelo malo izpremenilo, kar je jako slab znak za bodočnost.

Cosmopolita.

Ker smo v tej številki morali odkazati več prostora »Pregledu«, ki je v zadnjih treh številkah našega lanskega letnika bil bolj pičel, so izstali mnogi članki, ki pa pridejo v prihodnjih številkah vsi na pravem mestu na vrsto. Gg. sotrudniki naj nam zato oprostite. Uredništvo.

Gospodarska zveza Ljubljana

Prodaja use potrebščine
za delavca, kmeta in
uradnika

Kupuje use poljske pridelke
Izdeluje mesne in mlekar-
ske izdelke useh vrst

Prvo delavsko konsumno društvo v Ljubljani

ima bogato izbero manufakture, češke lončene posode, klo-
bukov, usakourstno špecerijsko blago; v zadružni kleti
na Kongresnem trgu šte. 2 dobro vino po nizki ceni

Frnilne vloge članov obrestuje po 5%

Člani dobe 3% blagovni popust

Pristopnina 10 K, delež 100 K — Prijave sprejema pisarna
na Kongresnem trgu šte. 2 in use zadružne prodajalne

U Vašem interesu je, da postanete član, članica naše zadruga

Najboljše in najtrpežnejše blago kupite pri
oblačilnici za Slovenijo, r. z. z o. z. v Ljubljani

Prodajalne na drobno

so v Stritarjevi ulici šte. 5 in v hiši
„Gospodarske Zveze“ na Dunajski cesti

Glavno skladišče

je v Ljubljani v „Kresiji“, Lingarjeva
ulica šte. 1, I. nadstropje

Podružnica v Somboru (Bačka), Aleksandrova ulica št. 11

Oglejte si njene zaloge! — Zadržno podjetje! — Svoji k svojim!

Ivan Gajšek

papirna trgovina **Ljubljana** Sv. Petra cesta 2

ima vedno v zalogi razmnoževalne priprave: šapirograf, hektograf, cyklostil i. dr.; dalje trgovske in poslovne knjige, bloke, vstopnice, pisarniške in šolske potrebščine in zvezke lastne založbe. Zmerne cene!

Zadružna Gospodarska banka d. d.

(v lastni palači vis-à-vis
hotela „Union“)

Ljubljana, Miklošičeva cesta 10

Telefon številka 57

Podružnice: Djakovo, Maribor, Sarajevo, Sombor, Split, Šibenik. Ekspozitura: Bled.

Interesna skupnost s Sveopčo Zanatlijsko banko d. d. v Zagrebu in njeno podružnico v Karlovcu ter Gospodarsko banko d. d. v Novem Sadu.

Kapital in rezerve skupno nad 15,000.000 Din. — Pooblaščen prodajalec srečk Drž. razr. loterije.

Daje trgovske kredite, eskomptira menice, lombardira vrednostne papirje, kupuje in prodaja tuje valute in devize, sprejema vloge v tekočem računu in na vložne knjižice ter preskrbuje vse bančne in borzne transakcije pod najugodnejšimi pogoji.